

DIENES DÉNES

ALSÓVADÁSZ

EGY ABAÚJI KÖZSÉG HISTÓRIÁJA

Sárospatak, 1998

NAGYSZÜLEIM EMLÉKÉNEK

ISBN 963 550 540 X

**Szerző kiadása
MCM XC VIII**

TARTALOM

<i>ELŐSZÓ</i>	4
BEVEZETÉS	5
A KEZDETEKTŐL A TÖRÖK IDŐKIG	6
A HONFOGLALÁS ELŐTT	6
AZ ÁRPÁD-KORBAN	6
AMIT A HAGYOMÁNY MOND	8
AZ ÁRPÁD-KOR ÚTÁN	9
ÚJ KORSZAK ELŐKÉSZÍTÉSE	10
A TÖRÖK IDŐK	11
SZABADSÁGHARCTÓL SZABADSÁGHARCIG	15
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI HELYZETKÉP	24
Az 1646. évi összeírás adatai	26
Puszta telkek 1646-ban	27
1772. évi urbárium	29
1844. évi urbárium	31
Szőlőbirtoklás 1772-ben	36

ELŐSZÓ

A múltba tekintésnek többféle eredője lehet. Vannak oly idők, amikor zűrzavaros a jelen, s igen kilátástalan a jövő, ilyenkor az ember szívesen menekül a régi történelmi világába. Visszanéz, hogy ne kelljen szembenézni a sötét jellel vagy jövővel. De ugyanilyen gondok között lehet úgy vizsgálni a régi időket, hogy erőt, reménységet nyerjünk azokból. Ez a könyvecske ilyen szándékból született. Gondterhelt jelenben biztatni akar.

A kötetből számos dolog kimaradt, sok mindennel adós maradtam. Nem is volt céлом átfogó monográfia készítése, inkább csak „hely-történelmi olvasókönyvet” akartam az alsóvadászok kezébe adni. Igyekeztem igazat írni úgy, hogy a szülőföld, a szűkebb haza szeretetére ösztönözzek. Nem foglalkoztam az utolsó 50 esztendő történéseivel. Nem óhajtottam ugyanis senkinek a múltjában vájkálni, a napi politika (alacsony) szintjén. Az elfogulatlan értékeléshez még nem érett meg az idő.

Igyekeztem régi szövegek bemutatásával is elvezérelni az olvasót elődeink világába. Ebben az esetben a régi írás alapelemeit megőriztem, az érthetőség segítésére a legszükségesebb változtatásokat megtettem.

Az előzetes elgondolás szerint a templom műleírását és a szép református úrvacsorai edények bemutatását is tartalmazta volna ez a könyv. A dolgozatok megírására felkért szerzőt azonban - dr. Németh Gábor barátomat - idő előtt, fiatalon elragadta a halál. Eltávozásával emberi kapcsolatunk, munkájának hiányával kötetünk lett sokkal szegényebb.

Remélem, hogy munkámat nem megvetéssel fogadják az alsóvadászok, hanem azzal a szeretettel, mellyel készült. Mindezek előrebocsátása után a Kegyes Olvasónak kívánok ez életben békességet, jövődében üdvösséget!

Szülőfaluja iránti tisztelettel és megbecsüléssel, 1998. Nagyhetében:

Dienes Dénes

BEVEZETÉS

Alsóvadász község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a megyeszékhely Miskolctól Északkeletre 20 km., a történelmi nevezetességű Szikszó szomszédos várostól Északra 5 km. távolságra, a megye déli részén fekszik. Két község egyesítése folytán (Alsóvadász és Jánosd,1906) alakult mai határa. Szomszédos helységek - a már említett Szikszó mellett - Sajóvámos, Boldva, Hangács, Homrogd, Kázsmárk, Aszaló. Lakossága 1995-ben 1500 fő, magyar anyanyelvű. Földrajzi tekintetben az Északi-középhegység tagjai közé beékelődő, a Bódva völgyétől a Hernád völgyéig húzódó, Dél felé keskenyedő, háromszög alakú, lapos dombsági táj, a *Cserehát* déli csücskében, a Vadász patak völgyében terül el. Ez a patak a dombság középső részének vízgyűjtője. A szomszédos Szikszó már a Sajó- és Hernád völgyi síkság kapuja, mely az Alföld végtelenébe tekint. A Cserehát déli halomvidékét főként pannóniai agyag és homok építi fel. A dombhátak legnagyobb részét szántóföldek és legelők foglalják el, közéjük sűrűn szőlőskertek ékelődnek. A ritka erdő-foltok többnyire tölgyes, cseres, gyertyános szigetek, de meghonosodott e tájon az akác is. A községet övező dombok átlagos magassága 200 méter.

A KEZDETEKTŐL A TÖRÖK IDŐKIG

A HONFOGLALÁS ELŐTT

Ez a táj régi idők tanúja.¹ *Felsővadász* térségében, községünkötől 20 kilométerre Északra, a régészet egy prehistorikus azaz történelem előtti földvárát tart számon. Szikszó határában kőkori és bronzkori (6 illetve 3 ezer éves) maradványok kerültek felszínre. Ugyanitt találtak egy csontcsákányt és egy vasöntő edényt, mely utóbbi a vaskor emberének munkaeszköze volt. Felsővadász-várdombon 1982-84-ben leletmentő ásatások során nagy számban kerültek elő a bükk kultúra klasszikus és késői fázisára jellemző edénytöredékek. A rézkori és bronzkori emlékek között értékesek az állatszobrocskák, említést érdemel egy bronz véső s néhány értékes csonttárgy: díszített csontnyél töredéke, különböző függők és tűk.

Alsóvadászon 1905-ben és 1979-ben folytak ásatások a Várdombon. Az első feltárás során a leletek az újkőkori emberének egykori jelenlétét mutatták. 1979-ben bronzkori teleptelepre bukkantak a régészek. Egy 5x5 méteres területet tártak fel 3 méter mélységig. Öt települési réteget lehetett megfigyelni. Az első réteg ottományi típusú leletanyagot tartalmazott, a következő három szintben a hatvani kultúra anyaga került elő. Mindhárom hatvani kultúrába tartozó ház nagyméretű, többszöri sározással. A negyedik ház legfelső sározásán jól kivehető a padlót borító gyékény lenyomata. A legalsó réteg leletanyagot nem tartalmazott.

AZ ÁRPÁD-KORBAN

A honfoglalást követően egy évszázad telt el s ennek végén a törzsszövetségben élő, ősei pogány hitét követő magyarság Géza fejedelem államszervező tevékenysége nyomán a keresztyén hit felvételének útjára lépett s folyamatosan betagozódt a tőle nyugatra élő népek közösségébe. Ez a folyamat Szent István uralkodása alatt (1000-1038) szilárdult meg igazán, akit uralkodása első éveiben megkoronáztak. Ezzel kezdetét vette a honfoglaló Árpád fejedelem leszármazottainak királyként való uralkodása, mely 1301-ig tartott. Ezt az időszakot Árpád-kor néven tartja számon a történettudomány.

Az Árpádokat az Anjou-ház tagjai, Róbert Károly és Nagy Lajos követték a trónon. Majd újabb utódlási küzdelmeket követően Luxemburgi Zsigmond hosszú uralma következett. Albert, I. Ulászló és V. László gyászos-tragikus hullámvölgye után Hunyadi Mátyás fényes országlása emelte ismét európai nagyhatalommá Magyarországot. S végül a Jagelló-házbeli két királyunk évei zárják áttekintendő korszakunkat. E fél évezredben (1000-1526) fel-felbukkan településünk is a história lapjain.

Ha megpróbáljuk elhelyezni községünket ebben az időszakban, akkor a kutatást három nyomvonalon kell folytatnunk. A mai Alsóvadász ugyanis három Árpád-kori település határainak egyesülése révén jött létre. A három falu: *Alsóvadász*, *Jánosd és Vízvölgy*. Vízvölgy tiszavirág életű település volt s az Árpád-kor végén már pusztá, amely beleolvadt Alsóvadász és Jánosd határába, míg Jánosd egészen 1906-ig különálló helység volt.

A honfoglalás majd a kalandozások kora után kialakuló államszervezet részeként jött létre Újvár megye. E nagy kiterjedésű területen három megye létesült később: Heves, Sáros és Abaújvár. Ez a szerveződés hosszabb folyamat eredménye volt, melynek lezáródása a XIII-XIV. század fordulójára tehető. Az átmenetet mutatja a megye váltakozó elnevezése számos okiratban, így a községünket említő diplomákban is: Comitatus Abaújvár illetve Comitatus Újvár.²

¹ Csikvári Antal: Abaúj-Torna vármegye Bp.1939. Szikszó. Szerk. Ádám István 1980. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXIV. Miskolc 1985. Hellebrandt Magdolna - Simán Katalin: A Herman Ottó Múzeum 1979. évi ásatásai és leletmentései. HOM Évkönyve XIX. Miskolc. 1980.

² Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Bp. 1963. 48. Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp. 1988. 409.

Abaújvár megye déli részén, a Hernád és Bódva folyók között emelkedő tölgyes hátság (a mai Csereháton) létesült Alsóvadász, Jánosd és Vízvölgy község. E dombvidéket többnyire Dél felé futó folyóvölgyek szabdalják fel, melyeknek vizei a Hernádba futnak. Az oklevelek a következő folyóvizek nevét említik: *Mogyoróspatak, Garadnapatak, Ronkva, Kietlenaszó, Vasonca, Szikszópatak*. A Szikszópatakot ma Vadász-patak néven ismerjük, s ez községünk határát is átszeli. Több ágból fut össze Homrogd fölött, melyek tárgyalt korunkban az akkor s részben ma is itt létező falvak nevét viselték: Pocsaj-, Gadna- és Monajpatak.³

A honfoglalást követően feltehetően a kazár-kabar eredetű Aba nemzetség szállásterülete vidékünk. Van olyan elgondolás is, mely szerint az Abák a királyi megyék létesítésekor nyertek itt birtokokat, mint István király szövetségesei. S a Hernád völgyének első megszállása egy másik nemzetségnek tulajdonítható. Ez talán a Bárca és Tekele nem közös őse lehetett.⁴

Az államszervezés idején a Cserehát déli része a király kezébe került.⁵ A királyi uradalmak részeként létesültek azok a helységek, melyek lakói az uradalom ellátásához valamilyen szolgáltatással tartoztak. A foglalkozást jelentő helyneveink a helységben lakó királyi szolgálónépek tevékenységét jelölték a legtöbb esetben.⁶ A *Vadász* olyan foglalkozást jelentő helynév, amely a benne lakó királyi szolgálónép tevékenységét mutatta. Alsóvadász lakói az Árpád-korban minden bizonnyal királyi vadászok voltak. Hasonlóképpen királyi szolgálónépek laktak vidékünkön Felsővadász és Szakácsi községet.⁷

Jánosd-ról azt mondhatjuk, hogy feltehetően egykori birtokosáról vette nevét. Említik Jánosinak és János-telkének is. A *Vízvölgy* helynév a falu sajátos fekvését jelölhette.

A XIV. század elején Alsóvadászt *Miklósfalva* néven is említik. Ez az elnevezés a község magánkézbe kerüléséről tudósít. Egy Miklós nevű birtokos tulajdona lett. A Vadász név mindenestre korábbi. A -laka, -háza, -falva névtípus csak a XIII. századtól terjedt el, éppen a királyi birtokok eladományozása folytán.⁸ Községünk esetében a Vadász név szilárdult meg, bár a két elnevezés egymás mellett élt egy ideig, miként egy oklevél is említi 1329-ben: "*Wadasz alio nomine Michlosfalva*" (Vadász más néven Miklósfalva).⁹

Mit mondanak településünkről az oklevelek?¹⁰ *Jánosd* első említése 1280-ból való. Ez a diploma *Janustelky* néven írja. 1317-ben és 1319-ben *Janusy*, 1328-ban *Ivanustelky*, 1329-ben *Ivanustheleke* alakban említik az oklevelek. 1280-ban a faluban nem laktak. Az elpusztult falu földjét a király ebben az évben Lőrinc fia Miklós zólyomi ispánnak adta. Jánosd valószínűleg az Abák hatalmaskodásai nyomán pusztult el.¹¹ Aba nembeli Péter nádor, Finta nádor és Amadé nádor hatalmuk kiszélesítése során az egész megyét feudális függőségbe igyekeztek állítani. Uradalmakon várakat építettek (Gönc, Szalánc, Regéc, Sárvár, Kisida). Ezek a várak tették lehetővé, hogy hatalmaskodjanak a megye népén. Róbert Károly királyunk törte meg 1312-ben féktelen uralmukat. Jánosd elnéptelenedése rövid ideig tartott, 1317-ben újra laktak. Ekkor a község dézsmáját az egri püspök átadta a káptalannak. 1328-ban Lőrinc fia Miklós fia Leukus fia László mester birtoka, s ő 1329-ben Vadász falutól elhatároltatta.

Alsóvadászt 1317-ben említik először. Nevét *Vadasz* alakban írják. 1329-ben tűnik fel a már említett Miklósfalva elnevezés. 1332-35-ben, hogy megkülönböztessék Felsővadásztól *Inferiori Vadas* illetve magyarul *Ahvadasz* néven említik. 1317-ben és 1319-ben az esztergomi érsek arról rendelkezik, hogy az egri püspök, aki bitorolja a káptalan javait, engedje át jogos tulajdonosának, így Vadász tizedét is. 1329-ben Aba nembeli Makrancsi János és Imre fiainak a birtoka. Az oklevél megemlíti Aszalót (Azalo), mint Vadász szomszédját, Díházát (Dydych), mint Jánosddal határos

³ Györffy György: i.m. 41.

⁴ Uo. 41-42. Kristó Gyula: i.m. 400-401.

⁵ Györffy György: i.m. 44.

⁶ Heckenast Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban. Bp. 1970.

⁷ Györffy György: i.m. 803.

⁸ Heckenast Gusztáv: i.m.

⁹ Györffy György: i.m. 153.

¹⁰ Uo. 96. 153. 154. Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék. Bp. 1880. I. 173.

¹¹ Györffy György: i.m. 49. Györffy György: István király és műve. Bp. 1983. 428-429.

helyet. A patakot *Szikszópataknak* írja (Zykzovpathaka). Megtudjuk azt is, hogy a falu határában számos művelt és elhagyott szőlő van. A közút a patak völgyében fut Gadna irányába, Alsóvadászon elágazik Nyomár felé.

Jánosdot és Alsóvadászt az Árpád-kor végén említik az oklevelek. Ez azonban nem azt jelenti, hogy akkor létesültek volna. Keletkezésük a XI. századra tehető. Vadászt, mint szolgáltató falut, első királyunk idejében létesíthették. A társadalmi munkamegosztás igénye hívta életre.

Jánosd, nevéből ítélve, viszonylag korán magánbirtok lett, míg Alsóvadász királyi birtokként előnyös helyzetben volt. Eladományozása a XIII. század folyamán privilegizált helyzetét megszüntette, azonban bizonyos előnyöket még sokáig megőrzött korábbi helyzetéből.

Itt kell szólnunk a mai Alsóvadász harmadik alkotó eleméről, amely az Árpád-korban még különálló falu volt. Ma már az emlékezetben nem él, de régi oklevelek tanúskodnak egykori létezéséről. A falu neve *Vízvölgy* volt, 1329-ben *Wyzwelg* alakban írták. Ekkor Vadász és Jánosd birtokosai felosztották határát egymás között, így lett része a két falunak. Talán a Tatárjárás (1241-42) idején pusztult el és később már nem népesült be. Alsóvadász és Nyomár között feküdt.¹²

A megye sík- és dombvidékein a fő termelési ág mindenütt a földművelés. A vadászat, mint szolgáltató foglalkozás mellett nyilvánvalóan tért nyert községünkben is a növénytermesztés. Az oklevelek az összefoglaló gabona név mellett az árpa és köles termesztéséről tesznek említést. Az állattenyésztésben a ló, szarvasmarha, juh, disznó háziállatokkal találkozunk megyeszerte. Közönséges ló mellett kun és oláh lovat is tartottak vidékünkön, miként a szomszédos Dícházával kapcsolatban olvashatunk erről.¹³ A szőlőművelés komoly szakértelmet igényelt. Ennek megléte községünkben a gazdálkodás fejlettségére utal. Alsóvadászon kívül ebben az időben a Cserhátton Gadna, Forró, Lánc, Novaj és Németi szőlőit említik.¹⁴ Községünk tehát korán részévé vált a történelmi abaúji borvidéknek.

AMIT A HAGYOMÁNY MOND

Amit eddig írtunk községünkről, azt írott források támasztják alá. Azonban a szájhagyomány is őrzi a régmúlt idők emlékét Alsóvadászon, mégpedig a tatárjárás eseményét. Eszerint az 1241-42. évi mongol pusztítás nem kerülte el falunkat sem. A mai *Újsor* (Rákóczi út) nyugati szomszédságában települt falut a tatárok elpusztították, a lakosokat legyilkolták. E véres eseményből adódik a régi falu helyén lévő dűlő neve: *Veródal* azaz véroldal. Ugyancsak ekkor pusztult el a földvár is, melynek maradványa a Várdomb. A Tatárjárás után pedig új faluhelyet választottak a leteleplők.

Minden hagyomány őríz valós elemeket. A mongol pusztítás emléke mélyen bevésődött eleink emlékezetébe s nemzedékről nemzedékre hagyományozódott tovább. A ma ismert legkorábbi említése a Veródal dűlőnek 1600-ból való, ahol *Verő oldal* olvasható.¹⁵ Ez meg is magyarázza a kérdést, mert a verő oldal olyan dűlőt jelent, amit a napfény folyamatosan ér, napfényes, verőfényes oldal, egy domb déli oldala.¹⁶ Az alsóvadászi Veródal dűlő is ilyen. Ezzel azonban nem vetettük el teljesen a helyi hagyományt. Egy 1979-ben tartott régészeti terepszemle ugyanis megerősítette, hogy hajdanán a Veródalon település volt. Ennek a nyomait őrző cserépmaradványok bukkantak elő. Meglátásunk szerint ez a település Vízvölgy lehetett, s a hagyomány ennek az emlékét őrizte meg, összekötve az egykori faluhelyen létesült dűlő nevével a pusztulás eseményét. Így lett az emlékezetben a „veródalból” véroldal, a népi szófejtés alakulása szerint. Valóságnak tekinthetjük azt is, hogy Vízvölgy falut a tatárok pusztították el.

Itt még kell említenünk a Kincses dűlő (legelő) egykori pincéit is. Ezek felszíni nyomai ma még láthatók. Valószínűleg a középkori Alsóvadász lakói ásták ezeket. Ennél többet csak ásások

¹² Györffy György: Az Árpád-kori... i.m. 155-156.

¹³ Uo. 52-53.

¹⁴ Uo. 53.

¹⁵ Sárospataki Ref. Kollégium Levéltára (SRKLT.). Canonica visitatiók. Kgg.II.6.

¹⁶ A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára III. Főszerk. Benkő Loránd. Bp. 1976. 1112. (verőfény).

nyomán mondhatnánk róluk. Azt sem tudjuk, hogy mikor és miért hagyták abba használatukat a vadászaiak.

AZ ÁRPÁD-KOR UTÁN

A magyarországi településhálózatról az első rendszeres összeírást az 1330-as években készült pápai tizedjegyzékek jelentik. Az egyházat a termés egytizede illette meg s az önálló jövedelemmel rendelkező papok kötelesek voltak bevételük tizedét a pápa kincstárába befizetni.

Az egyházi igazgatásban Alsóvadászt az Egri Egyházmegye Újvári Főesperességébe sorolták. Ezen belül a Forrói Alesperességhez tartozott. A megyében 250 lakott helység és 125 plébánia volt.¹⁷ Minthogy a jegyzékek Jánosdot nem említik, feltehetően nem volt temploma s egyházi szempontból Alsóvadászhoz tartozott. (Ez a helyzet a reformáció során is öröklődött, sőt végig a történelem folyamán).

Alsóvadász papja 1332-ben 20, 1334. I. félévében 9, 1335. I. félévében ugyancsak 9 garas tizedet fizetett. Az átlag 19 garas, amely magas összeg ebben a vonatkozásban, bár Abaújvár megyében csak közepesnek számít, viszont ez a megye országosan kiemelkedő volt. Vidékünkön Szikszó 49, Aszaló 32 garas átlaggal megelőzi Alsóvadászt, Homrogd (10), Selyeb (10), Kupa(11), Felsővadász (13) és Monaj (16) viszont elmaradnak mögötte. Az adatok az országos átlagnál magasabb népsűrűsége utalnak.

A határjárások helynevei azt mutatják, hogy a Hernád síksága és a dombvidék a XIII-XIV. században túlnyomórészt magyar lakosságú volt.¹⁸ Alsóvadász és Jánosd határában *Vízvölgy, Domb és Lórántföldre* helyneveket említenek az oklevelek ebben az időben.

A XIV-XV. század fordulóján, 1403-ban Alsóvadászt és Szikszót Perényi Péter macsói bán kapta csehországi tevékenysége jutalmaként. (A család ezen ága nem azonos az úgynevezett nádori ággal, mely később Sárospatak uraként vált nevezetessé).¹⁹ A családon belül nézeteltérés támadt Jánosd birtoklása dolgában, mert Perényi Imre és fiai tiltakoztak, amiért Perényi Péter és fiai elfoglalták erőszakkal a falut. A per 1413-ban zárult le, amikor a Jászói Konvent Jánosd és Vadász között a határt megállapította.²⁰

Egy összeírás 1427-ben Alsóvadászon 51, Jánosdon pedig 13 portát tüntet föl. Felsővadászon és Selyeben 38-38, Homrogdon 20, Monajon 10 adózó porta volt. Ekkor Alsóvadászt Perényi Péter fia János bírta s a község a nagyidai vár birtok része volt. Jánosd Perényi Imre fia János birtoka volt és Fűzér várához tartozott.²¹

Az 1427. évi összeírás a kamarahaszna kimutatást szolgálta, mely kifejezetten a telkes jobbágyság adója volt. Nem tudhatjuk, hogy egy-egy helységben hányan voltak mentesek ezen adó alól. Az adófizető egység a kapu (porta) volt. Kapu és jobbágyháztartás azonban nem mindig esett egybe. Már az 1342. évi rendelet is szükségesnek tartotta leszögezni, hogy az adót akkor is kapunként kell szedni, "ha egy kapu alatt vagy egy kapuval bíró telken (curia) három, négy vagy akár több ember is lakik". Az ember (homines) szó itt családfőt jelöl.²²

Azon a vidéken, mely már az Árpád-korban is lakott volt, közel 3 háztartás esett 2 portára. Így Alsóvadász és Jánosd összesen 64 portájára 96 háztartást számíthatunk. Egy háztartást 5 fővel szokás számolni, így a két helység lakossága együtt 480 fő körül mozgott. (Alsóvadász 382, Jánosd 98 fő). Ebben az időben a falvak legtöbbszörének 100 fő körüli lakossága volt. Alsóvadász lélekszáma jelentős települést sejtet. Annál is inkább, mert 1410. április 23-án a király előtt bizonyítják, hogy (több helység között) Alsóvadász cívisi és hospesei, kereskedői, népei és jobbágjai soha nem fizettek személyük vagy javaik után vámot s ilyet a jövőben sem tartoznak adni a buzitai

¹⁷ Kristó Gyula: i.m. 408-409. Györffy György: i.m. 54.

¹⁸ Györffy György: i.m. 57.

¹⁹ Nagy Iván: Magyarország nemes családai. Pest 1860. P-R. 234. Zsigmondkori oklevéltár II. Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1958. 2324.

²⁰ Zsigmondkori oklevéltár III. 3091. és IV. 561.

²¹ Engel Pál: Kamarahaszna összeírások 1427-ből. Bp. 1989. passim. illetve 54.

²² Uo. 4-5.

és resitei vámhelyeken.²³ Alsóvadász mellett Perényinek több birtoka szerepel a felsorolásban, közöttük Alsóvadász is kedvezményezett helység volt. A vámmentesség a földesúr érdekeit szolgálta, de a községnek is hasznot hozott.

ÚJ KORSZAK ELŐKÉSZÍTÉSE

Magyarország egén egyre sűrűsödtek a viharfellegek, amikor 1514-ben Dózsa György keresztes népe az urak ellen fordította fegyverét. A keresztes had mozgalmának szellemi háttere az alsópap-ság és a ferences szerzetesek igehirdetése volt. Az egyház megújítását s vele együtt a társadalom megjobbítását óhajtották. Így lett a török ellen hirdetett keresztes hadjáratból parasztfelkelés, hiszen Dózsa népe a vágyott megújulás akadályozóit akarta elsöpörni a változás útjából. A keresztesek hadát leverték, az ország egyre hanyatlott, a ferencesek magvetése azonban nem bizonyult hiábavalónak. Néhány esztendő múlva újult erővel lángolt fel a változás vágya, amit diadalra vitt a reformáció.

Alsóvadász környékének viszonylagos gazdasági fejlettsége összefüggésben állt a szelle-mi erjedés befogadásával. Szikszó plébánosa és aszalói Kecskés Tamás keresztes hadnagy a Dó- zsa mozgalom egyik központját alakította itt ki. Nem tarthatjuk véletlennek, hogy a reformáció fellegvárai között is ott volt ez a vidék. Ez azonban már egy másik történet.

---

²³ Zsigmondkori oklevéltár. II. 7511.

A TÖRÖK IDŐK

A mohácsi csatamezőn 1526. augusztus 29-én, hősies küzdelem után, a magyar sereg almaradt Európa legkorszerűbb hadseregével szemben. A király hősi halált halt s az ország rendei kettőt is választottak helyette. Kettejük hosszadalmas küzdelme után az ország kettészakadt, majd 1541-ben a török elfoglalta Budát és több hadjáratban kiterjesztette hatalmát az Alföld vidékén s ezzel az egykor egységes és erős Magyarország három részre osztódott.

Alsóvadász és Jánosd a Magyar Királyság területén feküdt, mindazonáltal 1620-1629, valamint 1645-1648 között az Erdélyi Fejedelemség része volt. Fülek várának török kézre jutása (1544), majd pedig Eger eleste (1596) következtében Abaúj déli községei a török katonai expedíciók hatósugarába estek, ki voltak téve a szüntelen zaklatásnak. Itt találkozott a háromféle Magyarország (török hódoltság, királyi országrész, Erdély) határa. A jobbágyok a király és a földesúr mellett a töröknek is adózni kényszerültek. A török sanyargatásához járult a Habsburg elnyomás is: az ezen a vidéken elszállásolt zsoldos katonaság kifosztotta a lakosságot. Mindezt tetézte a szüntelen háborúskodás. Néhány dokumentumon keresztül ezeket a nehéz, vészterhes időket mutatjuk be.

Alsóvadász 1553-ban Serédy György birtoka volt, ekkor 36 portát írtak itt össze, ami 200-250 lakost jelenthet.²⁴ Jánosd több nemes kezén volt 17 portával, megközelítőleg 100 lakossal. Jánosd a kisebb, Alsóvadász a közepes települések között foglalt helyet. Szikszón például 138 portát regisztráltak, Homrogon és Dícházán együtt 44-et, Felsővadászon 25-öt, Göncön 215-öt. Előfordulhat, hogy néhány porta kimaradt az összeírásból, mégis szembeütő, hogy egy századdal korábban Alsóvadászon lényegesen többen éltek. (1427-ben 51 porta volt itt.)

(Községünk 1551-ben lett Serédy György birtoka, mint Regéc várának tartozéka.²⁵ Rokona, Alaghy Bekény János örökölte, majd Judit lánya kezével együtt Magócsy András nyerte el. Rákóczi Zsigmond 1587-ben feleségül vette az özvegy Alaghy Juditot, birtokainak kezelője ő lett. A regéci vár uradalmának birtoklásáért Rákóczi Zsigmond halála után (1608) többen is küzdöttek: A Rákóczi örökösök, Esterházy Miklós és Alaghy Menyhért, sőt Bethlen Gábor is beleszólt a vetélkedésbe. A bonyolult küzdelem alig áttekinthető birtokviszonyokat szült, mindenesetre 1631-ig Alaghy Menyhért, ezután 1644-ig Esterházy Miklós mondhatta magát Regéc urának, így uradalmában Alsóvadásznak is. Tőle I. Rákóczi György 1644-ben elfoglalta, majd örököseitől megváltotta.)

Ha összevetjük a fentebbi helyzetet egy századdal későbbi adatsorral, akkor kiderül, hogy a kedvezőtlen körülmények még hosszú ideig megmaradtak. 1646-ban Alsóvadász már Rákóczi birtok, ahol 39 jobbágycsalád él, ugyanakkor 52 puszta telek található itt, amelyről kihaltak vagy elmenekültek a lakosok.²⁶ A megmaradt lakosság 29 ló (11 kézen), 16 ökör (6 gazda kezén), 15 tehén (11 kézen) és 73 szőlő (mindenkinek van) birtokában volt. 13 jobbágy ígás robottal szolgált, 25 pedig gyalogszerrel. Ők három nyomásra 60-45-60 köblös majorságföldet, 100 kaszásra való rétet és 105 kapás uradalmi szőlőt tartoztak megmunkálni. A többit olvassuk a korabeli feljegyzésből: *"Búzából, borból, zabból kilenczedet adnak. Pásit disznóból tizeddel tartoznak, váltója az öregitől 8 dénár, az süldőtől 4 dénár. Lovaktól is tizedet adnak. Ezenkívül, ha megszükülne az eő Nagysága konyhája, avagy vendégség találna lenni, tartoznak lúdfiakkal, tyúkfiaikkal és tyúkmonnyal gazdálkodni, de bizonyos élel, avagy ajándékot nem szoktak adni. Mindazonáltal nyulakkal is kedveskednek, az mikor ideje vagyon... Az ispánnak vagyon szokott jövedelme, két köből alá való szántással tartoznak, az magok búzájával kell bevetniek. Tavaszj vetést is hasonlóképpen két köblöt kell vetniek és feltakarniok. Ezen kívül egy forintig való bírság az ispáné, úgy mint lopásért, parázñaságért, vér és kék mutatásért. Ha bitang marba találatnék, az is az ispáné."*

²⁴ Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. Bp.1990. 84-92.

²⁵ A birtoklástörténetre nézve: Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Szerk. Sziklay János, Borovszky Samu. Bp. 1896. 487. Szabó András: Egy elfelejtett Luther követő főúr a 16. századból: Alaghy János. In. Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Szerk. Fabiny Tibor. Bp. 1984. 209-221. Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. Bp. 1954. 16, 28. Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme. Bp. 1987.

²⁶ Magyar Országos Levéltár (MOL) Urbarie et conscriptiones, fasc. 66. No. 32. Makkai László: i.m. 1-73. 380, 385. Maksay Ferenc: i.m. 84-92.

A földesúri szolgálat nem juttatta koldusbotra az alsóvadásziakat. Állatállományuk ugyan kevés, de földjük jól termett s a fejlettebb gazdálkodás egyik jele, hogy lovat használtak inkább szántásra, mint ökröt. Teljes fogatot (6 esetleg 4 ökör vagy 4 ló) mindössze három gazda tudott kiállítani, (közülük Filep Péter bírólóból és ökörből egyaránt egyet-egyet!), a többiek pedig *cimborálva szántottak*, azaz többen állítottak ki egy fogatot. Kedvezőbb helyzetüket mutatja, hogy mindnyájuknak volt szőlője, kétharmaduknak egynél több. A szőlőművelés még a telek nélkülieknek is életheletheletőséget adott, sőt olykor jobb módot is biztosíthatott. Igaerővel ugyan 25 gazda nem rendelkezett, azaz önálló szántógazdasága nem volt, vagy ha mégis, akkor pénzért szántattott. Az első esetben bérmunkásként jelentkezhetett azoknál a gazdáknál, akiknek családi munkaerejük nem volt elég termelőeszközeik felhasználására. Mindez haladottabb munkamegosztást jelez. Figyelemre méltó az is, hogy egy jobbágyháztartásra Vadászon viszonylag kevés majorsági (az uraság számára megművelendő) szántó jutott, a Rákóczi birtokokon jellemző 7 köblös földdel szemben mindössze 3 köblös. A 105 kapás uradalmi szőlőt a 25 gyalog robotos 4 nap alatt megmunkálhatta alkalmanként.

Alsóvadász gazdaságilag fejlett vidéken települt, a történelmi helyzet azonban nem kedvezett az élet kibontakozásának. Eger elfoglalása után a török sanyargatta és adózásra kényszerítette Abauj déli részét, majd lassan az egész Cserehátot.²⁷ Gadnát, Abaujklakot, Nyéstát, Kázmárkot elpusztították a törökök 1632-ben, erről a vidékről 137 embert vittek rabságra illetve mészároltak le. 1641-ben már 45 abauji helység panaszkodott a török pusztításai és adóztatása miatt. A számtalan kesergő panaszból ragadjunk ki kettőt a helyzet villanásszerű bemutatására. A vajdaiak szomorúan vallották: *"...az mi mezőnkről is hét jó inasokat elvittek és egy jó ifjú legényt levágtanak..."*. A nyésteiak keservében most is meghatóan szól a személyes tragédia siralma: *"...az pogány ellenség falunkra jöven, kegyetlen rablást tett közöttünk. Nekem, Szolnoki Istvánnak házamra ütven, feleségemet és egy 8 hónapos edes magzatocskámat elvitte, kit Kondónál vött meg az hideg. Az bátyám feleségét negyed magával és másokat is (elvitt), mind öszve azzal együtt, kit levágtott 19 (lélek).*

Mindezek alól némiképp kivonhatták magukat a községek, ha meghódoltak és a töröknek rendszeres adót fizettek. A teljes pusztulástól Alsóvadász ezáltal megmenekült ugyan, terhei azonban így is csaknem elviselhetetlenekké váltak az évek folyamán. Így vallottak erről 1634-ben: *"Az alsóvadásziak előnkben jöven, bitek szerént erről emlékeznek, mind az bírák, s mind az polgárok. Hogy Eghret (Egert) megvették, akkor hódolta-tának meg bennünket pesti Aly ispahia számára. Mink summáltunk meg, Lagda István, Fejér Mátyás, Lagda Márton és Tar János, négyen voltunk. Akkor, hogy megsummálánk, hatvan forint volt summánk esztendeig, az mellett egy harmad fű tinót adtunk, húsz kila búzát, húsz kila árpát, tíz pint vaját, tíz pint mézet, akkor ennél egyebet nem adtunk. Hanem Bocskay idejében száz tíz forintra verék fel, 30 kila búzára, 30 kila árpára, 20 pint vajra, 20 pint mézre verék fel. Mostan immár az derék summát másfél száz forintra verték. Széna pénzt soha nem vött rajtunk, mostan azért is 30 forintot vött rajtunk, az szolnoki hídhoz való favitelért tavaly, azért is 30 forintot vött rajtunk, kivel soha nem tartoztunk. 80 kila búzát vetett reánk, azt Szolnokról kell Eghre (Egerbe) felhozatnunk, attól is 18 forintot vesznek rajtunk. Az cserepi vajdának is esztendeig két adóra 14 forintot veszzen rajtunk, az sem volt soha. Elsőben az harmad fű tinóért, az mint esztendőnként konyhára adtunk, mostan azért is 17 forintot veszzen rajtunk. Az fejős tehenért 12 forintot veszzen, ki annak előtte soha nem volt. Azelőtt soha fát se hordottunk, mostan pedig 40 szekér fát vetett erővel ránk. Az 30 kila búzát és 30 kila árpát 60-60 kilára verék fel, de száz-száz kilát is elvonszon rajtunk. Ezek felett akármilyen büntetést ránk fog, bírságban ötven forintot s többet is elvonszon rajtunk. Ennek előtte mikor summálni behívatott, ezzel sem tartoztunk: egy juhot, egy bárányt és két forintot elvonszon rajtunk. Ki annakelőtte soha nem volt, túróért, sóért egy forintot adtunk, immár mostan azt is 10 forintra verte fel. Bort sem adtunk soha különben, hanem csobolyóban mikor vittünk, de mostan hordóval kíván rajtunk. Mintbogy kevés földünk vagyon, az homrogi pusztá mezőtől 16 forintot adtunk, mostan 20 forintot vonszon rajtunk. Az kinek elsőben meghódoltunk volt, azon Aly ispahiának az öccse, Szabó Aly ispahia hódoltat Eghre (Egerben) bennünket.*

²⁷ A török sanyargatásairól: Korponay János: Abaujvármegye monographiája II. Kassa 1878. 280-284. 375-393. 634-635. Ugyanez Alsóvadászra és Jánosdra nézve: Ugyanott 280-282. 387-388.

Nagyságtok s kegyelmetek eszében veheti: az 60 forint summa és az harmad fű tinó, az tíz pint vaj és az tíz pint méz mennyire ment fel. Mely nagy summálást mi semmiképpen el nem viselhetünk, hanemba elbujdosunk. Az mikor megsummáltunk elsőben, immár azolta ez a szegény falu mennyi emberhíjával vagyon, azt mi meg sem tudjuk mondani."

Jánosd Alsóvadásznál kisebb és erőtlenebb helység volt s a török adó túlsúlyát már nem is tudta elhordozni. Lakosai elvándoroltak, néhányan a szomszédos Vadászra, ők beszélték el az alábbiakat: *"Az jánosdiak hiték szerint mondják, hogy az szerint Eger vételekor hogy meghódoltanak. Eszten-deig való adójok 15 forint, 5 icze vaj, 5 icze méz és egy tábla szappan volt. Mostan immár Mambut aga 20 forintra verte summájokat, 20 icze vajra, 20 icze mézre. Szőlő hegyünk nincsen, mégis egy hordó bort is kér rajtunk. Akkor pedig, hogy elsőben meghódoltanak, kiment 12 ekés ember Jánosdról, de mostan puszta, hármacs-kán nyomorgunk Alsó Vadászra. Csak az puszta földtől fizetünk, hanemba innen is elbujdosunk. Elfogytunk, hármacs-kán mi ez adó fizetést el nem győzzük."*

Néhány évvel később, 1641-ben újra felmérték a török számára fizetett adót. Ekkor Jánosd már oly régóta puszta volt, lakosai annyira elszéledtek, hogy velük már nem is foglalkozott a vármegye. Vadász közelében teljesen elnéptelenedett Homrogd, Kázsmárk, Berencs, Halmaj és Fügöd. S láttuk, hogy helységünkben is 52 puszta telek volt ebben az időben. 1641-ben tehát így beszélték el a török adó nyomorúságát az alsóvadásziak: *"Alsó vadászi Czövek Máté főbíró, mellette levő polgárok Tar János, Kovács György hiték után akképpen vallottanak: Ez előtt mintegy 25 esztendővel volt az török uroknak való adózásoknak bizonyos summája száz és harmincz magyar forint. Annak utánna pedig úgy mint ez előtt 18 esztendővel, miolta ez mostani Eghren lakos Szabó Ali iszphabia bírná őket, felül megírt summájokat 20 magyar forintokkal öregbítette. Item (szintén) annak előtte szénának kaszállásáért és behordásáért attanak harmincz magyar forintokat. Búzát annak előtte attanak harmincz kilát, mostan pedig 60 kilát kell adniok, árpát is hasonlóképpen. Mézet, vaját annak előtte attanak 30 pintet, most pedig kényszerítetnek adni 60 pintet. Item tűzre való fát annak előtte attanak 20 szekerral, mostan pedig ezen felül megírt török urok veszen az fáért rajtok évenként 60 magyar forintot. Kásának való tiszta búzát is annak előtte attanak 2 kilát, most pedig veszen 10 kila tiszta búzát. Vágó ökröt is annak előtte vettének török uroknak esztendőnként néha 6 forinton, néha pedig beten, de most azzal sem elégedvén, hanem 20 magyar forintokat kényszerítetnek adni érette. Annak előtte borjút, tehenet is magok attanak, de most azért is 15 forintot kell adniok. Ennek előtte attanak egy-egy átalag bort esztendőnként, most pedig két-két hordó bort kell adniok. Item ezekben az 16. 36. 37. 38. 39. és 40. esztendőekben, hogy az nagy fogyatkozás és szűk üdök miatt az török uroktól figálatott (megszabott) bizonyos napra avagy napokra, ha be nem vihették censusokat és summájokat, bírság pénzt vett rajtok három-száz és harmincznyolcz magyar forintokat, ez felül megírt esztendők alatt."*

Hogy milyen elviselhetetlenül nagy terhet jelentett ez a török adó, lássunk összevetésül néhány adatot. A szöveg belső összefüggéséből is kiderül, hogy a gazdálkodásban rendkívül fontos ökör ára 6-7 forint volt. A töröknek a szolgáltatásokon és bírság-pénzen kívül 245 forintot fizettek, azaz 35 ökörnek az árát. Két hordó borral is tartoztak s ez jelentős mennyiségnek számított, mert Rákóczi Györgynek 1645-ben az alsóvadászi 105 kapás szőlőjében (105 ember tudta bekapálni egy nap) 3 hordó bora termett. Az is kiderül a szövegekből, hogy a török szüntelenül emelte az adót, újabb és újabb követelésekkel állt elő. Az 1634-ben említett szolnoki szekerezéssel kapcsolatban a Miskolc és Szikszó környéki falvak bíráinak írt levél jó fényt vet a török kegyetlen követeléseire. Így szól: *"Miskolci bírónak adassék! Miskolci bíró, hordoztasd az tartományotokban lévő falukra és ismét hozd be, el ne mulasd, mert nyársban száradsz meg!"*

Mi, az hatalmas és győzhetetlen császárnak vég Egör várának Tisza és Duna között való helyeinek és hadainak gondviselő ura és parancsolója, tekintetős és vitéz Kászon pasa.

Ti megnevezött Miskolc tartományában, Szikszó tartományában levő minden falusi bírák és polgárok, az kik magatokat jobbágnak mondjátok, hitetlen, hamis, kemény fejű kurafiak, hányszor úri címerös levelünk járt köztetők, hogy Szolnokból az császár búzáját fölhozzátok! Mi lehet oka szófogatatlanságtoknak? Vagy veszedelmetöket várjátok? Így lévén kurafiak, ha fejetök, életötök s jószágotok szeretitek, mindjárt segítséggel menjetök Szolnokban az császár búzáját fölhozni. Ezt el ne hallgassátok és süketségre ne vegyétek, mert ha egy hét alatt föl nem hozzátok az búzát, minden faluból két-két embört nyargalókkal behozatunk, elhigyjétek bizo-

*nyosan, hogy körösztül nyársban vonyatunk, az melyet el sem kerültök. És így mely az anyátok csöcsiből tejet szoptatok, az is keserűre fordul, ezért úgy nyissátok föl az szemeitöket, hogy meg ne bánjátok.*¹²⁸

Ki hinné, hogy mindezen felül még mást is el kellett viselni vadászi eleinknek? A török veszély miatt fegyverben tartott (és az Erdélyre is figyelő) zsoldos katonaság hosszú ideig állomásozott Abaújban és a szomszédos megyékben. A királyi kincstár állandó pénztelenséggel küzdött, rendszertelenül vagy egyáltalán nem fizette a katonákat, akik a falvak népén élőködtek. Raboltak, fosztogattak, erőszakoskodtak. A török miatt a nép fegyvert tarthatott s igyekezett megszervezni önvédelmét. Ezt a szervezetet nevezték *parasztvármegyének*. A parasztvármegye népe felkelt a sanyargató zsoldosok ellen az 1630-as években. Egyik vezéréről, a Kassán kivégzett Császár Péterről nevezte el később a történetírás ezt a mozgalmat. A felkelés egyik központja a Cserehát volt s Alsóvadász sem maradt ki belőle. A parasztnak mozgalma a földesurak és a vármegyei hatóságok számára kínossá vált, miután a fegyvert akkor sem tették le, amikor a zsoldosokat elvezényelték innen, hanem követeléseiket továbbra is fenntartották. Így fegyveresen vetettek véget a zendülésnek, a falvakat pedig megbüntették. Alsóvadászt büntetésül az ónodi vitézek feldúlták 1632-ben Figedi alkapitány vezetésével s az állatokat elhajtották. A vadászaiak Rákóczi György ónodi tisztartójához mentek panaszra, aki írt is felőlük a fejedelemnek: *"Az sok embereknék reám való futását eluntam, parancsolom, hogy megadják (azaz adják vissza az elhajtott jószágokat), de kevés hasznát látom parancsolatomnak."*¹²⁹

Ebben a világban csak tengődött a község. Egy 1680-ban rögzített összeírás szerint 7 taxás, 8 marhás-, 12 gyalogszeres jobbágy, 8 özvegy, 1 koldus, 3 bíró, 1 kerülő, 1 vincellér lakott a községben s természetesen a családtagjaik, 20 telek volt pusztá. ³⁰ Az 1646. évi kimutatás szerint – mint láttuk – 13 jobbágy szolgált igával, 25 pedig gyalogosan. A jobbágyháztartások száma csökkent tehát három bő évtized múltán, viszont megjelent a községben a bérlő nemesek közössége. Minden bizonnyal őket kell értenünk a „taxás” megnevezés alatt, nem pedig taksás jobbágyokat. Olyan armalista nemesekről lehet szó, akiknek birtokuk nem volt, hanem Alsóvadászon béreltek földet a földesúrtól és azon gazdálkodtak. A három bíró megnevezése egybecseng a török adóval kapcsolatos feljegyzésben említett főbíróval és a két mellette lévő polgárral, azaz esküdttel. Ők voltak a község vezetői, s úgy tűnik ebből az összeírásból, hogy a főbíró mellett az utóbbiak is mentességet kaptak a földesúri szolgáltatások alól, hasonló képen a kerülő és a vincellér.

Az 1686. évi összeírás csaknem pusztán találta a falut, a lakosok nagyrészt elköltöztek, mert a község leégett.³¹ Akik megmaradtak, azok 100 tallért fizettek a földesúrnak.³² A református egyházra vonatkozó adatok (a maga helyén tárgyaljuk) azt mutatják, hogy tíz év után népesült be ismét a falu. A templom 1696-ban még romokban hevert. Az 1697. évi összeírás ezt az állapotot rögzítette: Taxás: 3, jobbágy: 26, pusztá telek: 47, nemes: 4, bujdosó: 9.³³ A falu társadalmá összetettebb a korábbiakhoz képest. A század végén a háború sújtotta ország népe mozgásban volt, sokan kerestek új lakóhelyet, kedvezőbb feltételekkel. Számosan veszítettek talajt s vált bizonytalanra helyzetük. Ilyeneket is találunk községünkben. Mindenesetre 1699-re a templomot helyreállították romjaiból, lelkészt választottak, egyházukat felszerelték az alapvető eszközökkel, vagyis kellő erővel rendelkezett ez a megközelítőleg 200 lelket számláló község az újrakezdéshez.

²⁸ Hegyi Klára: Nagy két császár birodalmi közt. Bp.1982. 177.

²⁹ Makkai László: A kuruc nemzeti összefogás előzményei. Bp. 1956. 228.

³⁰ Országos Levéltár, Urbaria et conscriptiones, 66:41/b.

³¹ Uo: 112:9.

³² Uo: 39:25

³³ Uo: 66:54.

SZABADSÁGHARCTÓL SZABADSÁGHARCIG

Alsóvadász községről is, mely a Rákóczi uradalomhoz tartozott, elkészítették 1701. november 7-én az akkori állapotokat tükröző gazdasági összeírást.³⁴ A munkát végző uradalmi tiszt vagy megbízott rövid bevezetőben jellemezte a falu környezetét, természeti fekvését is: "*Alsó Wadacz, possessio in amoeno loco prope ad promontorium sita*", azaz *falu kies helyen, szőlőbegyek között*. Talán nem csak száraz hivatalossággal vetette ezt papírra az összeírás ismeretlen készítője, hanem őt is megfogta, megérintette az Alsóvadászt környező táj szépsége. Mert a község valóban kies helyre telepedett. A Cserehát lankás dombjai itt találkoznak a Hernád völgyének széles síkjával s Alsóvadász az utolsó helység, amelyet minden oldalról körülölelnek ezek a magaslatok, melyeken az ősök szorgos keze körös-körül szőlőskerteket telepített.

A táj szépsége nem bájolt el azonban mindenkit, aki erre járt. Különösen nem a marcona hadfiakat, akik gyakorta dúlták fel a békés lakosok életét. Legutóbb éppen 1697-ben, amikor az egész Cserehátot felprédálták a császári zsoldosok, szinte mindenükből kifosztva az embereket: "*csak két pulturát érő tárgyat is magukkal vittének*".³⁵ Ki tudja hányadszor kellett mindent újra kezdeni Alsóvadászon is. Az említett összeírás világosan mutatja, hogy a háborús idők nem múltak el nyomtalanul még. A 68 egész telekből álló határ, bár erdeje nem számottevő, de elegendő legelője van s földje nem túl nagy ráfordítással is termékeny, csak részben művelt, mert 37 telek elhagyott, puszta. Ennek okát mindenképpen a békétlen állapotokban kereshetjük. A háborús idők következtében Alsóvadászon nem éltek annyian és olyan körülmények között, hogy minden telket művelhettek volna, viselve az ezzel járó terheket. Ezek a terhek terményszolgáltatásokból álltak egyrészt: borból tizedet, terményből kilencedet szedett a földesúr. Másrészt munkaszolgáltatással (robottal) tartoztak a vadászai: igásmarhával és kézimunkával, mégpedig eléggé kedvezőtlenül nem meghatározott napban vagy mennyiségben, hanem *parancsolat szerint* kellett mindezt teljesíteni, azaz minden munkát el kellett ingyen végezni a földesúr majorságában. Kedvező volt viszont, hogy földbért nem szedtek a vadásziaktól. Éltek itt olyan nemesek is, akik az uradalomból béreltek földet (3 taxás), s évi bérletük 28 forint 89 dénárt tett ki. A négy évvel korábban említett nemesekről nincs most szó, feltehetően elhagyták a községet.

Bizonyára az élet kedvezőbb feltételeit remélték az alsóvadászaiak, amikor felkötötték a kardot II. Rákóczi Ferenc hívására 1703-ban. A vezérlő fejedelem alsóvadászi katonáit is megbecsülte rendeletével, amikor 11 helység számára - közöttük Alsóvadással - így intézkedett: "*...akik fegyvert fogván, táborunkban az haza szolgálattyaiban éjjel-nappal vannak és szenvednek, azoknak ottbon maradt házok népe és cselédgye az egy s igazságosan reájok esett és táborunkra hozandó élésbeli gazdálkodáson kívül semmi egyéb nemű tereh viseléssel ne terheltesse*".³⁶ A vadászai kuruc vitézek családtagjait felmentette a fejedelem a jobbágyi terhek alól, csak a hadsereg részére tartoztak méltányos szolgáltatásokkal.

Amikor azonban "letörött a kurucok zászlaja" a kedvező életkörülmények helyett a pusztulás mutatkozott: 1715-ben mindössze 11 zsellérháztartást írtak össze Alsóvadászon.³⁷ Rabutin császári hadvezér 1706-ban Kassa ostromára vonult, a lakosság elmenekült ugyan csapatai elől, de a tábornagy az üres helységeket felégettette. Valószínűleg Alsóvadász is elpusztult, a templomot csak 1724-re tudták helyreállítani. Ugyanakkor a pestis is pusztított éveken át ország szerte, ez a járvány minden bizonnyal községünket sem kímélte. Egy 1714 körül keletkezett feljegyzésből arra következtethetünk, hogy a község lakossága nem volt arra elegendő, hogy a földesúri szolgáltatásoknak kellőképpen eleget tegyen, ezért Selyeb községgel közösen kellett például a szüretekre szedőket és fogatokat kiállítania.³⁸ Ugyanebben az időben (1713) azt is feljegyzik, hogy nincsenek földesúri szántók sem majorság, feltehetően a munkaerőhiány következtében alakult így a hely-

³⁴ Archívum Rakoczinum. II.Rákóczi Ferenc levéltára. XII. Bp. 1935.

³⁵ A szikszói ev. ref. egyház története. 1891. kézirat 27. Ref. Lelkészi Hivatal, Szikszó.

³⁶ Esze Tamás: Kuruc tisztek folyamodványai. Bp.1955. 175.

³⁷ Csikvári Antal: Abauj-Torna vm. 164.

³⁸ Országos Levéltár, Urbaria et conscriptiones 155:15.

zet.³⁹ Viszont ebből adódhatott, hogy a földesúr a robot pénzben való megváltását kérte. Az alsóvadásziak közösen 120 forint évi taxát fizettek, terményekből kilencedet adtak, borból is kilenced járt a földesúrnak.⁴⁰ A robot megváltása előnyös volt, a későbbiek során is éltek ezzel a lehetőséggel a lakosok.

Alsóvadász benépesülése lassan haladt. A helységet báró Mesko Jakab kapta a Rákóczi birtokok felosztása után. 1753-ban, miután Alsóvadász Csáky Antal birtoka lett, tanúk meghallgatásával igyekeztek tisztázni, hogy az eltelt évtizedek során hány ház épült a helységben. A vallo-mások igazolták, hogy Alsóvadász jelentős pusztulásból kelt újra életre. *Kardos György* 70 éves vadászi lakos emlékezett rá, hogy gyermekkorában Alsóvadász "*pusztaság állapottal volt*", s így emlékezett a 65 éves *Fary János* és a 62 éves *Pap István* is. Az 54 éves *Sebő János* nótárius, aki 1753-ban 28 éve lakott Alsóvadászon részletesebben mondta el tapasztalásait: "*...mikor e Tanú Alsó Vadászra jött lakni, pusztaság állapotban volt, és mioltátul Alsó Vadászon lakik e Tanú, eő Nagysága birodalma alatt Taxás ház 34, pásztorok és szolgák háza hat, mindösszevességgel 40 ház szaporodott.*"⁴¹

Az Alsóvadászra betelepülők között jelentős számú nemes is volt, akik személyükben kiváltságosak voltak ugyan, így jogállásuk különbözött a jobbágyi sorban lévő parasztokétól, de szabad telekkel nem rendelkeztek, hanem az uradalomból béreltek egy-egy részt, amiért *taxát* fizettek. A legtöbbször életmódjukban, társadalmi helyzetükben nem különböztek a gazdagabb parasztoktól, s a XVIII. század végén egy jegyzék sokakat tüntet föl közülük az uradalmi bér-munkások között. A már említett 1701. évi összeírás 3 szabad telket regisztrált, ez a szám később sem nőtt. A megszorodott alsóvadászi nemesség közösségi rendjét Abaújvár vármegye 1743. június 21-én kiadott rendeletében szabályozta.⁴² Elrendelte *hadnagy* választását és mellé nemes esküdtek állítását, akiket a helység bírójával és tanácsával jó együttműködésre utasított. A nemesség tisztségviselője volt a *tízedes* is. A hadnagy nemes ember fölött 6 forintig ítélezhetett. A vadász nemesség szekerezéssel, szállásolással, széna kaszálással, takarással és behordással vett részt a vármegye illetve a község "*közönséges szolgálatában*".

A község közösségének élén a főbíró állt, mellette esküdt *polgárok*, majd pedig a *tanács* tevékenykedett. 1641-ben erről így tudósít egy - már fentebb idézett - feljegyzés: "*Asó Vadaszgy Czeövek Mathé Feő Bíró, mellette leveő Polgárok Tar János, Kovacx Geörgy hitek után akképpen vallottanak...*". 1684-ben ugyancsak említik ezeket a tisztségeket. A hites vagy esküdtpolgárok a legtöbb helyen önálló, a tanáccsal nem azonos testületet alkottak.⁴³ Ez így volt községünkben is, s a XVIII. században a *kisbírák* testületével azonosult. A főbíró 6 forintig illetve 12 pálcáig ítélezhetett. A nemesek hadnagya és tanácsa nem kerülhette meg a főbíró és a községi tanácsot. A közügyek tekintetében csak velük együtt gyakorolhatta hivatalát.⁴⁴

A consistorium vagy egyháztanács (később a presbitérium nevet kapta) az egyház ügyei-nek igazgatására szerveződött, élén a curatorral. 1735-ben született megszervezéséről közegyházi rendelkezés.⁴⁵ Község és egyház teljes egészében egy volt, így magától adódott, hogy a község vezető testületei egyben az egyház előjárói is voltak a megelőző időkben. A consistorium felállítása után tehát természetesnek tűnt, hogy a nemesek és jobbágyok tanácsából, azaz a községi tanács tagjaiból töltsék be a consistoriális helyeket. Ez általános gyakorlat maradt egészen 1848-ig.

³⁹ Uo: 84:27.

⁴⁰ Uo: 155:14.

⁴¹ Sárospatak, Ref. Kollégium Levéltára (SRKLT.) R.A.III.4/2. Községi napló XVIII. sz. 24-25. fol.

⁴² Uo. 26-27. fol. A gazdasági feljegyzések lelőhelye: BAZ Megyei Levéltár, Miskolc (BAZm.Lt.), Alsóvadász.

⁴³ Korponay János: Abaúj vármegye monographiája II. Kassa 1878. 387. Németh Gábor: Mezővárosi önkormányzat és társadalmi meghatározói a XVI-XVII. századi Abaúj és Zemplén megyében. Agrártörténeti Szemle 1988. 322. Országos Levéltár: E 213. 1. doboz, Alsóvadász.

⁴⁴ SRKLT. R.A.III.4/2. Községi napló 4-5. fol.

⁴⁵ Alsóvadász, Protocollum IV.A.10. 1.

1776-ban Alsóvadászon 636 közrendű és 217 nemes élt, összesen 853 lélek.⁴⁶

		15 éves kor fölött (fő)	15 éves kor alatt (fő)	összesen (fő)
közrendűek	Férfiak	180	153	333
	nők	174	129	303
nemesek	Férfiak	56	52	108
	nők	53	56	109
összesen		463	390	853

Ez a 853 fő kizárólag református volt, más vallásúak, beleértve az izraelitákat is, nem éltek ekkor itt. 1780-ban az összlakosság 866 fő, 1782-ben 921 fő, az 1787. évi népszámlálás pedig 180 házban 1070 lelket talált. Ekkor a nemes *férfiak* száma 116 fő volt, zsidók most sem éltek itt. Az összlakosságot tekintve Alsóvadász a 11. helyen állt Abaúj-Torna megye 273 települése között, (nem számítva a kiemelkedő, majdnem 8 ezres Kassát).

Sorszám	helységek	lélekszám (fő)
1.	Alsómecenzéf	3429
2.	Szikszó	2991
3.	Felsőmecenzéf	2319
4.	Abaújszántó	2313
5.	Gönc	2072
6.	Nagyida	1807
7.	Szepsi	1654
8.	Jászó	1476
9.	Göncruszka	1316
10.	Szina	1163
11.	Alsóvadász	1070
12.	Boldogkőváralfa	930

Meg kell emlékeznünk **Jánosdról** is. Itt 1774-ben 138 lélek élt, ebből 12 fő volt nemes, 26 pedig zsidó. Majd 1787-ben 31 házban 172 fő élt a községben, ebből 14 lélek volt zsidó, a nemes férfiak száma 2 volt. A zsidókat kivéve Jánosdot is kizárólag reformátusok lakták, önálló egyházuk, templomuk és iskolájuk ekkor sem volt, hanem Alsóvadászhoz tartoztak.

A lakosság összetételében az elkövetkező évtizedek lassan változást hoztak mindkét közösséget tekintve. Vadászon is megtelepedtek a zsidók s költöztek ide római- és görög katolikusok is. 1818-ban Alsóvadászon 1128-an éltek, Jánosdon 147-en. Ekkor a katolikusok száma 5 fő volt, ők Jánosdon laktak. Alsóvadász és Jánosd 1275 lakosára vetítve a születések aránya 3,2 %. 1817. november 1. és 1820. november 1. között 124 volt a születések száma, évente átlagosan 41 fő. (Összevetve a mai lakosságszámmal, 48 gyermeknek kellene születni Alsóvadászon évente, ez felelne meg a 3,2 %-os aránynak). Ugyanebben az időszakban 114 fő halt meg. A természetes szaporodás tehát 10 fő. Ezt azonban minimumnak kell tekintenünk, mert 1819-ben tüdővész következtében a halálozások száma az átlagnak kétszerese volt. Viszont arról is képet kaphatunk, hogy a születések száma hosszabb távon meghaladta a halálozások számát, a gyakori járványok közepette is. A természetes szaporodás mellett a beköltözés is növelte a község lakosságának számát.

⁴⁶ Statisztikai adataink forrásai: SRKLT. R.A.III.4/2. conscriptiok. R.A.III.4/4. vegyes iratok. Csorba Csaba szerk.: Abaúj-Torna vármegye katonai leírása. Miskolc 1993. 147-164. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. (Az első kiadás 1837-ben). Alsóvadász, Ref. Egyház első vegyes anyakönyve. IV.A.1. passim.

Korszakunk vége felé 1837-ben így találjuk községeinket: Alsóvadászon élt 1153 református, 80 római-, 20 görög katolikus és 42 zsidó; Jánosdon 115 református lakott 58 görög-, 30 római katolikus és 19 zsidó mellett. A számokból arra következtethetünk, hogy 1750 és 1850 között Alsóvadász lakossága megkétszereződött, Jánosdékisebb arányban növekedett.

Az egyházi iratok tanúsága szerint *cigányok* is éltek községünkben. A keresztelési, házassági és halotti anyakönyvek folyamatosan adnak hírt róluk, sokszor csak keresztnevüket említve: *Gazsi tzigány, Ádám tzigány, Tóni tzigány*. Máskor bővebb információt kapunk, 1771-ben például így: "*Csirke Ferentz S.vámosról vette el Budai Sárát, új magyarok ezek.*" A vezetéknevek között a *Tsányi, Jáni, Siroki, Dobi, Budai* fordul elő. 1750 és 1780 között áttekintve az anyakönyveket 5, legfeljebb 10 cigánycsalád élhetett Alsóvadászon. Házassági migrációjuk szerteágazó volt: Hernádnémeti, Sajóvámos, Múcsony, Vizsoly, Balajt adta legtöbbször a vőlegényeket, menyasszonyokat.

Azt is el kell mondanunk, hogy nem voltak semmittevő munkakerülőök. Az egyház számadáskönyve számos bejegyzése mutatja, hogy hasznos tevékenységet folytattak, kovácsok, fafaragók voltak: "*...Czigány Martzának a mész keverőért 9 dénár..., István vajdának a templom ablakára tsinált két darab kereszt vasakért 12 dénár...*". Cigány kovácsoktól rendelték a különféle szögeket is: 1737-ben "*légy szög veréséért Purtzji czigány*" kapott néhány dénárt. Az 1771. évi földesúri contractus is utal arra, hogy kezük munkája után éltek: "*A czigányok, ha házak van, fizetnek... 2 forint 6 krajcárt..., ha pedig házak nintsen fizetnek 36 krajcárt*". A halotti harangozásért is fizettek, sőt, adakozó is akadt közöttük az egyház javára. Eszerint munkájuk utáni bevétellel rendelkezniük kellett.

A község határát - Vadászt és Jánosdét egyaránt - termékenynek írták le, külön megemlékezve a jó bort adó szőlőhegyekről. A patak itt-ott mocsaras területeket táplált, a Csókás és a Bécs völgy, valamint a Nagy völgy patakocskái a XVIII. század végén készült katonai leírás szerint sosem száradtak ki.⁴⁷

Az alsóvadásziak a földesúri szolgáltatásoktól megváltották magukat.⁴⁸ Özvegy Mesko Jakabné földesúrnő 1744-ben a régi szokásra hivatkozva újította meg a szerződést, a vadásziak szabadságába adva és hasznukra átengedve a határ jövedelmét. Az árendát 450 forintban és 8 hordó borban állapította meg mindezért. Mindössze annyi szolgáltatást kért ezen felül, hogy "*...az Alsó Vadászi két szállóimet magok költségén meg szedni és a vinyéket belőlek ki hordatni tartoznak és kötelezetnek.*" Az új földesúr Csáky Antal 1754-ben már 600 forintot kért és bár 1761-ben úgy nyilatkozott, hogy "*...a szegény lakosok jobb megmaradását tekintetbe vévén...*", ő sem kéri a törvényes robotot és szolgáltatásokat, a Meskónéjéhez képest az ő feltételei sokkal kedvezőlenebbek voltak: ekkor már 800 forint árenda, 4 hordó bor, a szikszói határban 25 köblös földet őszi vetés alá háromszor megszántani, bevetni és learatni, behordani s kérte az ünnepi ajándékokat is. A jobbágyok és a nemesek - akik szintén a Csáky birtokon gazdálkodtak - együtt tartoztak a bérlettel. A contractus elfogadásáról a nyilatkozatot "*...Nemes Abaujvármegye Alsó Vadász nevű helységének nemesi és paraszti renden álló lakosi közönségesen...*" adták ki és írták alá.

Mária Terézia királynő 1767-ben kiadta az úrbéri pátenst, amely egységesítette a jobbágy-szolgáltatásokat. Az egységesített szolgáltatások alapja a jobbágytelek lett, amely egész telek esetében 1100-1300 négyszögöl beltelekből, a talaj minősége szerint 16-40 hold szántóból és 6-22 kaszás (800-1000 négyszögöl) nagyságú rétterületből állt. A jobbágy egész telek után heti 1 nap ígás vagy 2 nap gyalogrobottal, a házas zsellér évi 18, a házatlan 12 nap gyalogrobottal tartozott. A beltelekért évi 1 forintot fizetett és tartozott a kilenceddel valamint apróbb ajándékokkal (vaj, kappan, csirke, tojás) is. Alsóvadászon az úrbérrendezésre 1773-ban került sor. 1770-ben azonban a földesúrnő már annak előzetes figyelembe vételével szabta meg a községgel kötendő szerződés feltételeit: "*...A. Vadász nevezetű helységem már sok esztendőig magát árendálta volna, ezen most folyó alább megírt esztendőben eltökéllett szándékkal és akarattal az árendátul elfogni és robotára venni kívántam, de minekutánna sok instantiájok által, hogy csak robotájokat is megváltani engedjem kérték volna, instantiájokat meghallgatván, robotájokat váltóra bocsátottam...*". A szerződés már nem egy összegben szabta meg az

⁴⁷ Csorba Csaba: i.m. 14.

⁴⁸ SRKLt. R.A.III.4/2. Községi napló. passim. BAZm.Lt. Alsóvadász, urbariumok. Korponay János: Abaujvármegye monographiaja I. Kassa 1866-1870. 334. Szikszó. Szerk. Ádám István. i.m. 7. Fényes Elek i.m.

árendát, hanem telek szerint. Egész telekre évi 26, fél telekre 13 forintot számolva. Csákyné azonban figyelembe véve, "...*hogy három esztendőnek elfolyása alatt, mind szántóföldekből mind szőlőbéggyekből, igen kevés jövedelmek volt, azért is, hogy annál inkább gyarapodjanak és gyarapodásokat nékem, nem magoknak tulajdonítsák...*" csaknem harmadára engedte az árendát. Ezen felül kérte a kilencedet is a terményekből, borból, méhekből, bárányokból, kivéve a kendert. A vadászoknak el kellett kötelezni magukat bérmunkára a majorsági földeken, viszont ezért nem a szokásos napszámot, hanem annak kétszeresét ígérte a földesúrnő: szekerezésért 18 krajcárt, gyalog munkáért pedig 9 illetve 6 krajcárt. Mindez még így is kedvezőtlenebb volt a korábbiakhoz képest, ezért 1771-ben, miután "...*az Alsó Vadász lakosoknak panaszi nyilvánságosoknak tapasztaltván lenni...*" újabb feltételek születtek. A pénzváltás csökkent és helyet kapott a korlátozott számú robot.

Megnevezés	belső telekért (Ft)	ajándékok váltása (Ft)	robot váltás (Ft)	robot nap/év
egész telkes	1	1,9	5,52	4
fél telkes	1	0,34	2,26	2
negyed telkes	1	0,18	0,42	1
házas zsellér	1	0,12	0,54	-
háztalan zsellér	-	-	0,36	-
mesterember	1	0,13	2,42	-
pásztor, kerülő	1	0,13	-	-

megjegyzés: 1 forint = 60 krajcár. Robot = ígás robot, a gyalog robot kétszeresen veendő.

Özvegyasszony kedvezményt kapott, ha pedig sok árvái voltak, nem tartozott semmivel. A háztalan mesteremberek vagy pásztorok természetesen a belső telekért nem fizettek, nem lévén birtokukban ilyen. A telkes gazdák kilencedet is adtak. Ez a szerződés a taxás nemesekre is vonatkozott.

Az urbárium 1773-ban 24 fél-, 44 negyed telkes gazdát, 33 házas- és 9 háztalan zsellért sorolt fel. Az egész telket 22 holdban és 8 kaszás rétben állapították meg. Ennyit tehát az úrbérendezés után senki sem bírt Alsóvadáson. A korábbiakhoz képest kedvezőtlenebb körülmények közé kerültek a vadászok, aminek hangot is adtak szomorúan: "...*az urbáriumnak bejövetele miatt a lakosok a szántó földektől vagy megfosztattak vagy kevésre szorítottak és urbáriális adózásokkal is megterheltek.*" Ez a helyzet később módosult.

Mintegy másfél évtized múltán, 1799-ben 34 fél- és 101 negyedtelkes jobbágy élt a községben, valamint 45 házas- és 5 háztalan zsellér.⁴⁹ A létszámkülönbség meglehetősen nagy. Ezt a bíró és az esküdtek azzal magyarázták, hogy 1773-ban nem vettek fel minden jobbágyot az urbáriumba. Ebben lehet némi igazság, de számolni kell a beköltözéssel is. A meglehetősen pontos, fentebb tárgyalt népszámlálási adatok szerint Alsóvadász lakossága 1776 és 1878 között több mint 200 fővel növekedett.

Az 1844-ben rögzített úrbéri tabella szerint a féltelkes gazda 4 forint, a negyed telkes és a zsellér 2-2 forint árendát fizetett és 2 illetve 1 nap robottal tartozott évente, urbáriális adóval nem tartoztak. Ez a feljegyzés 73 fél-, 20 negyed telkes gazdát és 101 zsellért sorol fel. Az úrbérendezés problémája tehát egy-két nemzedék után azonnal jelentkezett, hiszen a lakosság jelentősen szaporodott, míg a kiosztott telkek száma ugyanannyi maradt. Így került sor az 1840-es években újabb úrbéri rendezésre Alsóvadáson: "...*a föld népe megszáporodván, kéntelenek voltak földes uraiktól kérni magoknak oly helyeket, hol familiájokkal együtt megférhessenek és kiélbessenek.*"⁵⁰ A Csáky uradalom újra rendezte a telkeket, a vadászok határt három osztályba sorolva a föld minősége szerint. A vá-

⁴⁹ Országos levéltár, Urbaria et conscriptiones 202:13.

⁵⁰ B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc. Alsóvadász község iratai, jelzet nélkül.

lasztást a vadászokra bízta. A házatlan zselléreknek belső telket, azaz házhelyet osztott, s őket a majorságban alkalmazta, „majorsági cselédeket feleslegesnek látván” tartani.

Szólaltassuk meg az 1773-ban felvett jegyzőkönyv alapján a vadászai ősöket, hogy betekintést nyerjünk életkörülményeikbe: *"Haszonvételei Hebségünknek ezek: Három nyomásra vagy a szántóföldeink felosztva, minden féle életet megterem, árpa helyett mindazonáltal tavasz bűzát szokunk vetni, és csak nyolczadik esztendőben trágyázni kelletik. Réjtjeink jó és hasznos füvet teremnek és ha tilalomban tartanánk, a felét kétszer kaszálhatnánk; egy ember vágása után pedig egy szekér szénát lehet reményleni. Aszaló, Szikszó és Miskolcz mező városokhoz közel lakunk, ahol mindenféle javainkat pénzzé tebetjük. Itató vízeink nagyon. Szőlő hegyeink nagyon határunkban. A szőlők alatt gyümölcsöseink, káposztás kertjeink pedig mindjárt helységeinkön kívül vannak. Mivel nem csak határunkban, hanem szomszéd helyeken is jó szőlő hegyek is vannak, azért nagyon alkalmosságunk mind kézi munkával mind szekerezéssel pénzt keresni. Fél esztendeig való kortsmánk szokott lenni minden esztendőben, nevezetesen Szent Mihály napjától fogva Szent György napjáig. Nedves esztendőekben kenderáztató helyeink vannak. Szomszéd helységeken, mintegy két órányira tőlünk malmok is vannak.*

Káraink ezek: Jóllehet réjtjeink jó és hasznos füvet teremnek, mindazonáltal amidőn rendkívül való esős idők vannak, károkat szenvedünk és felét kétszer nem kaszálhatjuk. Nem szinte elegendő legelő mezeink vannak marháinknak. Valamint épületre, úgy tűzre való fánk sintsen."

Az 1799. évi feljegyzés szerint a szántók rozból és zabból kétszeres termést hoznak, búzából egy mérőt (a pozsonyi mérő 62.5 liter) lehet várni, ezen kívül kukoricát is vetnek. Ennél pontosabb az 1802. évi feljegyzés.⁵¹ Eszerint rozst, tavaszi búzát, árpát, zabot, tönkölyt, kukoricát és kendert szoktak vetni. Egy mérő búza hármat, roz és zab négyet, árpa három mérőt terem, tehát három-négyszeres termést hoz a határ. A lakosok szorgalmasan művelik a földet, ennek ellenére azok nem teremnek annyit, hogy az egész lakosságot el tudják tartani, mivel sok zsellér esik a földekre, ezért a szomszédos két praediumban bérelnek földeket, vagy pénzért vásárolják meg a szükséges gabonát. A bérelt földeknél hátrány, hogy trágyát nem tudnak elegendő mennyiségben odavinni. Továbbra sincs a lakosoknak erdejük, így a tűzi- és az épületfát kénytelenek vásárolni. Igaz, hogy hozzájutottak már erdőterülethez, de az még „cserjés”, tehát vágásra alkalmatlan volt 1799-ben. Megélhetésüket elősegítik kézimunkával és fuvarozással, némelyek méhészettel. Különös kereskedéssel nem foglalkoznak, de olykor Miskolcon vásárolnak gabonát és azt a Felvidéken adják el. Legelője van ugyan a községnek, de a nagyszámú állatállományt nem tudja kellőképpen eltartani. A legelők miatt a jánosdi lakosokkal vitába is kerültek, mert a vadászaiak úgy vélték, hogy a szomszédos község, melyet csak egy út választott el Alsóvadásztól, elfoglalt a vadászai legelőkből egy másfél köblös részt. Nehezményezik azt is a vadászaiak, hogy nincs malmuk, ezért Szikszóra vagy Aszaló kell járni őrlés végett. Mesterember kettő volt a faluban az 1700-as évek végén: a mészáros és a falu házában lakó kovács.

A mészárszéket a földesúr építtette, szintén emeltetett egy vendégfogadót a község közepén, valamint egy kocsmát a Jánosd felé eső faluvégén. Az épületek leírása bizonyos képet ad a korról. A mészárszék részben vályogból, részben égetett téglából építve, mellette füstölő helység, az egész zsindegyel fedve. Hátul a levágandó állatok számára kis karám. A mészárszéknel van a hentes lakása is, egy szobából, konyhából, kamrából áll, mellette kis istálló, az egész ugyanolyan építőanyagból, mint a mészárszék, de a lakás nem zsindegyel, hanem szalmával fedett. A vendégfogadó 3 szobából, konyhából, kamrából áll, boltozatos pincéje is van. Az egész részben égetett, részben nyers téglából épült, zsindegyel fedett épület. Pincéje fölött van a kamra, aminek a bejárata a konyhából nyílik, innét vezet a lejárát a pincébe. A kamra fából és agyagtapasztásos sövényből készült. Az udvarán náddal fedett istálló tíz állatra való férőhellyel, kis kert a vendéglős használatára, nyolcad köblös. Az istállótól vessző és sövénykerítés választja el. A vendéglős mellett az utcán, mintegy nyolc lépésnyire, sövényfonásos kocsiszín áll, agyaggal tapasztva, zsindegyel fedve, 36 ló fér el benne.

⁵¹ Országos Levéltár, Urbaria et conscriptiones: 202:14.

A helység javai között megemlített szőlőhegyek ősidők óta a vadászai megélhetésének jelentős forrásai voltak.⁵² Alsóvadász a történelmi abaúji borvidék része volt, s mint a Hegyalja termésének a *tokaji*, úgy ennek a *szikszói bor* volt az összefoglaló neve. Ez pedig messze földön híres volt. Már Tinódi Sebestyén is megénekelte Eger vár viadalában:

*Eger jó szerencsén vig voltában,
Vigan iszik szikszai jó borában.*

Hihető, hogy az egi vitézek ittak a „szikszai jó borokból”, bizonyosra vehetjük viszont, hogy Tinódi megkóstolta. Kassán volt ugyanis lakása, ahová ezeket a borokat eladni vitték.

A Pozsonyi Kamara pedig 1737-ben úgy vélekedett, hogy a szikszói borokat jóság tekintetében alig lehet megkülönböztetni a hegyaljaiaktól. Az abaúji borvidék legjelentősebb helységeit, az 1882. évi filoxera járvány előtt, minőségi sorrendben így tartották nyilván: Abaújszántó, Erdőhrvati, Sikszó, Aszaló, Hejce, Boldogkő, **Alsóvadász**, Léh, Homrogd, Monaj, Sáp, Selyeb. A vadászai bor minőségét Esterházy Károly egi püspök jellemezte 1769-ben, amikor így szólt Igaz Sámuel prédikátorhoz: "*Szereti kegyelmed itt a lakást, mert jó bor terem Vadászon.*" 1834-ben Kérészy István lelkipásztor ezt jegyezte fel: "*Ez az esztendő volt egy olyan száraz esztendő, amilyenre a legvénebb emberek is nem emlékeznek... szőlő hegyeink felettébb termettek, a legszebb szőlővel meggazdagodtak s bort adtak igen sokat és nagyon jót... Egy kapa után három négy sötöt is termett... Ekklesiánknak termés bora 70 hordón felül lett.*" Fényes Elek 1837-ben pedig ezt írta: *Alsóvadász magyar falu, határa első osztálybéli, bora sok és jó.*"

Általában a furmintot és a hárslevelűt termesztették a vadászai gazdák, de előfordult a gohér, a bátai és a balafánt is. Ezek minőségi bort adtak. A polyhos, a gyöngyfehér s a gerzse hitvány bort termett.

Alsóvadász 1772-ben a következő szőlőhegyeket írták össze: *Horgas, Pocskaj, Agyagos, Bonta, Bercel, Ködmön, Senye oldal, Verő oldal, Nagy völgy, Felhegy, Berek, Hosszú, Előhegy, Erdőszer*. Ezen a hegyeken az 1773-ban felsorolt 110 alsóvadászai gazda közül csak 11 főnek nem volt szőlője. Azaz a zsellérek legtöbbször is rendelkezett szőlővel és gyümölcsösrel. S a környező hegyeken bér munkát is vállalhatott. Ez azt jelenti, hogy nem volt teljesen nincstelen. Ki is emelték a szőlőmunka által nyerhető lehetőségeket az 1802-ben felvett urbáriumban: A házas és a házatlan zsellérek a szőlőkben dolgoznak napszámban, megművelésre az itteniek nem is elegendők, mert idegeneknek is vannak itt szőlői.

A vadászai szőlőhegyeken *jánosdi, kupai, aszalói, szikszói, hegymegi, nyomári, kisdobszai, hangácsi, vámosi, boldvai, dóságóri, laki és homrogd* gazdák is rendelkeztek szőlővel.

A szőlészethez hozzá tartozott, hogy picéik is voltak a vadászai lakosoknak. A már többször említett 1802. évi feljegyzésben azt említik, hogy a pincék a község nyugati részén, mindjárt a telkek mögött vannak. Bennük a bor egy évnél tovább nem áll el. A helybeli borkimérés nem jövedelmez, ezért a bort a Felvidékre viszik eladni.

Más volt a helyzet némiképpen a pálinkafőzés terén. A lakosok szilvából és törkölyből főztek, mégpedig szabadon. Az uradalom, jövedelmeit növelni akarván, a kocsmá és mézarszék árendáját a pálinkafőzéssel 1795-ben összekapcsolta, a bérlő pedig követelte a lakosoktól a pálinkafőzés adóját, akik ezt jogtalannak találván, a vármegyéhez fordultak. Törekvésüket siker koronázta, mert 1797 óta az uradalom semmit sem követelt tőlük pálinkafőzés címén, tudjuk meg az 1803-ban készült összeírásból.⁵³

Az egyházi számadások sokféle tételt tartalmaznak. Általuk is betekinthetünk tárgyalt körünk világába. Lássuk most, milyen árakkal kellett számolni az 1760-as években.⁵⁴

⁵² Korponay János: Abaújvármegye monographiája I. Kassa 1866-1870. 334. Fényes Elek i.m. Ref. Egyház, Alsóvadász, Protocollum IV.A.10. 79. BAZm.Lt. Alsóvadász, urbáriumok. SRKLT. A.XIII.4281.

⁵³ Országos Levéltár, Urbaria et conscriptiones: 202:15.

⁵⁴ SRKLT. R.A.III.4/6. Számadások 1737-1774.

<i>Megnevezés</i>	<i>Dénár</i>	<i>megnevezés</i>	<i>dénár</i>
tyúk (1 darab)	12-14	csirke (1darab)	6
báránnyús (1 font)	6	marhahús (1 font)	5
1 borjú fej	12	sertéshús (1 font)	4
szalonna (1 font)	15-21	só (1 font)	5
bors (1 fertung)	18	bor (1 icce)	6
bor (1 pint)	20	bor (1hordó=150 lit.)	8-13 Ft.
Gyertya (1 szál)	2	búza (1 véka)	60
vaj (1 icce)	34	rizs (1 font)	20

Font = 1/2 kg. Icce = 0,84 liter. Pint = 2 liter. Véka = 32 liter. Fertung (fer-ton) = 3,5 gramm. 1 forint = 100 dénár.

Korszakunkban a község szellemi életét a lelkészek és a tanítók határozták meg. Az egyház és az iskola életével önálló dolgozatok foglalkoznak, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy általában jól képzett, hivatásukat színvonalasan gyakorló lelkipásztorok szolgáltak Alsóvadászon. A tanítók legtöbbje, annak ellenére, hogy három évenként változott a személyük, lelkiismeretes munkát végzett. A latin nyelv alapjait is oktató iskolából rendszeresen eljutott egy-egy vadászi gyermek a pataki Kollégiumba. Nem számítva a lelkészek fiait, pataki diák lett a XVIII. században *Sebő József, Kis György, Czaf János, Czövek István*, a XIX. század első felében pedig *Losonczi István, Kovács László, Bede István, Kandó László, Fáy Ábrahám*.⁵⁵

Fáy Ábrahám pataki diákoskodásához kötődik *Fogarasi János jog- és nyelvtudós* Alsóvadász-szal való kapcsolata, mivel a Fáy család őt, mint nagy diákot, választotta nevelőnek. Valószínűleg a szülőhelyének (Kázmárk) földrajzi közelsége is közrejátszott ebben. Fogarasi 1820-1823 között tartózkodott illetve fordult meg többször Alsóvadászon (tulajdonképpen Jánosdon).

Alsóvadász jelentős eklézsia lévén, az egyházi közéletben való szereplése hozta a másik kiemelkedő személyiség vadászi megjelenését: *Tompa Mihály* költő 1847. szeptember 25-én érkezett Alsóvadászra és 26-án a templomban szentelték lelkipásztorrá. Tompa megfordulhatott korábban is itt, hiszen 1843-ban Selyeben, 1844-ben Kázmárkon nevelősködött. Eppen ekkor tanítóskodott Vadászon (1841-44) diákkori jó barátja Becskes József.

Mindennek közvetlen hatása a község életében nem igen volt, a későbbi évtizedek azonban felélesztették Vadászon a Tompa-hagyományt s az iskola felvette a nevét. Talán Fogarasi is „megérne” egy emléktáblát.

A korszakunkat lezáró jeles történelmi eseménysor alsóvadászi nyomai is fellelhetők.⁵⁶ 1848 áprilisában "...a békés úton kivívott szellemi és polgári szabadságért hálás isteni tisztület..." tartottak a templomban. A nemzeti ügy iránt elkötelezett Kérészy Mihály lelkész folyamatosan ébren tartotta az ország ügye iránt a közfigyelmet. "*Április 21-én tisztelendő prédikátor úr a nemes egyháztanácsot s mindkét fél bírákat meghívta a délelőtti isteni tisztület végeztével hírlapok olvasására.*" Októberben a templomban felolvasta a lelkész Batthyány Lajos miniszterelnök levelét, "...melyben igen elevenen rajzolja azon vészteljes komor felleget, amelyek kedves honunk polgári egén, ennek dél s nyugoti sarkai felől édes nemzetünket... végszéllyel fenyegetik". Nem sokkal ezután, október 28-án az egyházközség előjáróinak gyűlésében foglalkoznak a haza sorsával: "*A tisztelendő prédikátor úr világosítja az egyháztanácsunkat hazánk mostani vésztes állapotjáról.*" S hogy ez nem volt hiábavaló, jelzi a november 12-i határozat:

⁵⁵ Alsóvadász, vegyes anyakönyv IV.A.I. passim. SRKLT. Iskolai táblázatok K.a.II.32. 468.470.494.503. Fogarasira nézve: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp.1894. III. 589. Tompára nézve: Bisztray Gyula: Tompa Mihály levelezése: Bp. 1964. passim. Alsóvadász, Ref. Egyház protocolluma. IV.A.11.

⁵⁶ Alsóvadász, Ref. Egyház protocolluma. Felsőbb rendeletek jegyzőkönyve. Korponay János: Abaujvármegye... i.m. I. 159-163.

"A háború által utolsó inségre jutott fejrtemplomi, debelyácsi és pákozdi szerencsétlen lakosok számára keresztényi adakozás egybeszedése rendeltetett az egyháztanács részéről." 1849. májusában pedig a függetlenségi nyilatkozat olvastatott fel a templomban.

A község kiállított egy nemzetőr századot Fáy Ferenc parancsnoksága alatt. Kis István, az egyház curatora is tagja volt, s amikor 1848. október 15-én a haza védelmére indult, az egyház javaival elszámolt.

1848. december 28-án Schlick császári tábornok és Mészáros Lázár honvéd tábornok csapatai Szikszó térségében megütköztek. Alsóvadászon a 26. honvéd zászlóalj volt állásban, amit az ellenség egyik dandárja meglepett s foglyul ejtett 76 honvédet. A nagyobb kudarcból a Hunyady huszárok és a 17. zászlóalj honvédei mentették meg a magyarokat, akik kivonultak a községből. Délután Perczel Miklós őrnagy csapatai szállták meg Alsóvadászt, Mészáros tábornok azonban visszarendelte őket. Másnap az ellenség visszavonult Forróra, majd Kassára.⁵⁷

1849-ben a szomorú bukást legelsőként az oroszok által behurcolt kolera jelezte. A jobbágyfelszabadítás azonban érvényben maradt s Alsóvadász népe is új úton indulhatott az elkövetkező újabb küzdelmes évtizedeknek. A telkes jobbágyokból szabad parasztok, a zsellérek közül szabad bérmunkások lettek.

---

⁵⁷ Cs. Kovács Ágnes a kassai csatában hősi halált halt alsóvadászi illetőségű honvéd nyomára bukkant.

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI HELYZETKÉP

Alsóvadász és Jánosd együttes lakossága 1869-ben 1570 fő volt. A század végéig folyamatosan emelkedett, 1900-ban 1745 lelket számláltak a két községben.⁵⁸ A világháború az *Alsóvadász* néven egyesített két községet érte, amelyben 294-en vettek részt, 56-an pedig hősi halált haltak.⁵⁹ A háborús veszteség és az amerikai kivándorlás megakasztotta a lakosság létszámának növekedését. A lélekszám 1930-ig stagnált (1758 fő), majd fokozatosan csökkent (1941-ben 1704 fő, 1965-ben 1634 fő). Lakóépület 362 volt a községben az 1930. évi kimutatás szerint, 5 főre jutott 1.

Az életkor szerinti megoszlás 1930-ban

0-14 év	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-X	össz.
513	154	313	238	191	154	195	1758
% 29	9	18	13	11	9	11	100

1960-ban

432	118	231	253	180	208	257	1679
% 26	7	14	15	11	12	15	100

Az elöregedés nyilvánvalóan mutatkozik, ami ráadásul 1961 után (második TSZ szervezés utáni elvándorlás) jelentősen növekedett. Ha az 50 fölöttiek számát hasonlítjuk össze a 14 év alattiak számával, különösen is szembeűnő a változás. Az 1930. évben a gyermekek 9 %-kal meghaladják az 50 fölöttieket, míg 1960-ban már az utóbbiak vezetnek 1 %-kal.

A lakosság jelentős hányada a két háború között a mezőgazdaságból élt (84 %), az ipar a lakosok 8 %-ának, a kereskedelem 2 %-ának adott megélhetést, a közlekedés 1 %-ának. Az egyéb kategóriában a szellemi foglalkozásúak szerepeltek - és a cigányok (!). Ez utóbbiak a lakosság 3 %-át tették ki ekkor.⁶⁰ Az ipari dolgozók aránya növekedett 1941-re 3 %-kal.

A mezőgazdasági népesség megoszlása 1941-ben

birtok kat. Hold	kereső fő	összes fő	össz lakosság %-a
1 alatt	51	110	6
1-5	203	422	25
5-10	145	273	16
10-20	89	179	11
20-100	36	75	4
100 fölött	1	2	0,1
cseléd	60	162	9
napszámos	102	183	10,9
összesen	687	1406	82

A mezőgazdaságból élők zöme kis- és középbirtokos. Általában lovat használtak igazásra, jóval ritkábban szarvasmarhát. A XX. század elején megjelentek a lóvontatású vetőgépek a gazda-

⁵⁸ A statisztikai adatok forrása: Borsod-Abaúj-Zemplén megye története és legújabb kori adattára. Szerk. Varga Gáborné. Miskolc 1970. II. rész 39-40.

⁵⁹ Abaúj-Torna vármegye. Szerk. Molnár Endre. Bp. 1935. 130.

⁶⁰ Ma, azaz 1997-ben az 1-8 osztályos tanulók között a cigányok aránya 58 %!

ságokban. A két háború között 5 cséplőgép volt Vadászon: Jancsurák István (3), Nagy Lajos és Orosz László tulajdonában. A Fáy-birtokon gőzeke és gőzmalom működött.

Egy átlagos (10 holdas) gazdaságban az 1930-as években volt 2 ló, 8 szarvasmarha, 1-2 anyakoca, 1-2 hízó sertés és természetesen baromfi.

Az állatállomány alakulása

év	szarvasmarha	sertés	Ló	Juh
1895	614	1012	278	1527
1935	547	541	317	740

A sertésállomány jelentős csökkenése egész Abaújra jellemző. Befolyásolta ezt a világgazdasági válság, valamint a kukorica termés hosszú éveken át megfigyelhető rossz hozama. A sertéstartás, különösen a hizlalás, ugyanis a kukoricára alapozódott. A juhállomány is jelentősen csökkent, viszont minőségileg jobb fajta-összetételű állomány volt kialakulóban megszerzte. Alsóvadászon a kisgazdaságokra nem volt jellemző a juhtartás, inkább csak a Fáy család birtokán a Bécs- és Csókás tanyákon volt számottevő állomány. Időszakunkban váltotta fel a magyar szürke szarvasmarhát a piros-tarka. Különösen Abaújban volt gyors ez a folyamat, 1935-ben 80,4 % az új fajta jelenléte, míg Borsodban 59,2 %, Zemplénben pedig 47,3 %. A lóállomány Alsóvadászon növekedett. Minőségi lótenyésztéssel foglalkozott Ethei Lajos, még arabok is jártak hozzá vásárolni.

A község határa művelési ágak szerint kat. hold

év	szántó	kert	szőlő	rét	legelő	erdő	Egyéb	össz.
1895	2841	58	26	178	260	310	172	3845
1935	2838	47	88	130	385	118	180	3785

Negyven év alatt a legelő területét növelték erdőirtással. A XIX. századi filoxera után a szőlőket is fokozatosan újraterelítették, ez folyamatos volt később is, 1960-ban a szőlőterület 160 katasztrális hold volt községünkben. A szántó magas aránya mutatja, hogy a növénytermesztés fontos szerepet játszott a község életében, de jelzi azt is, hogy a falu jó minőségű termőföldet bírt. A gyengén termő vidékeken a legeltetésre nagyobb hangsúly esett, s a feltört terület egy részét is átengedték erre a célra. A fő termény Alsóvadászon a búza volt, de termesztettek árpat, zabot és rozst is, valamint vetettek lucernát és lóherét. Általában a gazdák törekedtek a kender termesztésre is, amit aztán a téli fonás-szövés során dolgoztak fel. Gyümölcs a kertekben és a szőlőföldek aljában termelt. Jellemző volt a szilva: veres-, bódi- és bercencei fajták. Szinte minden parcellában állt egy-két cseresznye fa is.

A községet 1939-ben villamosították.

AZ 1646. ÉVI ÖSSZEÍRÁS ADATAI

<i>nevek</i>	<i>fű</i>	<i>ló</i>	<i>ökör</i>	<i>tehen</i>	<i>szőlő</i>
Filep Péter bíró	1	6	4	4	5
Kádas György		4			2
Thót Péter	két öccsével egy kenyéren vagyon				
Gazdag István			2	1	2
Barabbás András		3		1	2
Nagy Márton	1				1
Özveggy Nagy Miklósné	1				2
Kovács István		1			2
Mező György		2	4		4
Filep Péter			2		2
Forrai Mihály	2				1
Özveggy Mező Jánosné	3				1
Papa János	1				2
Mező András	2	2			3
(Mező András taxát ad, 1 hordó bort.)					
Özveggy Imre Jánosné	-	-	-	-	2
Imre Andrásné	1	-	-	-	2
Ők ketten egy kenyéren vannak.					
Jokmány János		2			1
Kősze Péter			2		1
Bíró János					1
Özveggy Bíró Mártonné	1				2
Kecsik János				1	3
Sós István					2
Boros András	2		2	1	2
Csövet Péter	1			1	1
Tar István	2	3			2
Filep András		2			3
Farkas Péter	1			1	1
Papa Mihály	2	2			2
Papa Lukács				1	2
Papa András	1				2
Csibi Mihály					1
Kis Mihály					1
Kérégyártó János	2				2
Szabó Péter				1	1
Nagy Mihály					1
Szólós Pál	1				2

<i>nevek</i>	<i>fiú</i>	<i>ló</i>	<i>ökör</i>	<i>tehén</i>	<i>szőlő</i>
Csulyak István				2	2
Özvegy Posgai Jánosné	1				1
Özvegy Koczik Péterné					1
<i>összesen 39 személy</i>	<i>27</i>	<i>29</i>	<i>16</i>	<i>15</i>	<i>73</i>

PUSZTA TELKEK 1646-BAN

Hegyesi Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Papa Lukács pusztája	vér vagyon hozzá
Szólós Pál pusztája	vér vagyon hozzá
Balogh János pusztája	vér vagyon hozzá
Nagy Miklós pusztája	vér vagyon hozzá
Filep János pusztája	vér vagyon hozzá
Filep Gergely pusztája	vér vagyon hozzá
Radi Mihály házhelye	defecit (nincs örökös)
Botos János házhelye	defecit
Foter Pál pusztája	defecit
Posgai Márton pusztája	vér vagyon hozzá
Mező Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Gellér András házhelye	defecit
Posgai András pusztája	defecit
Lagda Miklós pusztája	defecit
Lagda Pál pusztája	vér vagyon hozzá
Béék András	defecit
Molnár Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Posgai János pusztája	vér vagyon hozzá
Vince István pusztája	defecit
Orosz Miklós pusztája	defecit
Futó Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Finta Imre pusztája	defecit
Geller Mihály pusztája	defecit
Mató András pusztája	defecit
Forrai Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Papa János pusztája	defecit
Geller Imre pusztája	vér vagyon hozzá
Czövek Gergely pusztája	defecit
Szakai János pusztája	vér vagyon hozzá
Kovas Pál pusztája	vér vagyon hozzá
Nagy Sánta Lukács pusztája	defecit
Csibi Mihály pusztája	vér vagyon hozzá

Kuczik Péter pusztája	vér vagyon hozzá
Kovács György pusztája	defecit
Czövek Péter pusztája	vér vagyon hozzá
Szakai Tamás pusztája	vér vagyon hozzá
Tar János pusztája	defecit
Vas András pusztája	vér vagyon hozzá
Posgai Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Koczik Mihály pusztája	vér vagyon hozzá
Nagy György pusztája	vér vagyon hozzá
Czövek János pusztája	defecit
Hereni Márton pusztája	vér vagyon hozzá, Kassán mészáros legény
Németh Márton pusztája	defecit
Herczeg Márton pusztája	vér vagyon hozzá
Mező István pusztája	defecit
Nagy Lukács pusztája	vér vagyon hozzá
Mihály kovács pusztája	Defecit
Thót Márton pusztája	vér vagyon hozzá
István kovács pusztája	Defecit
<i>Összes puszta telek 52.</i>	

AZ 1772. ÉVI URBÁRIUM FONTOSABB ADATAI

Alsóvadász

<i>név</i>	<i>beltelek</i>	<i>szántó</i>	<i>rét</i>
<i>örökös jobbágyok</i>	-öl	hold	-öl
Nagy Imre György	300	12	2400
Nagy János Mihály	1200	12	2400
ifj. Nagy János	1800	12	1600
id. Nagy János	1200	13	1600
Nagy Imre János	1200	12	2400
Nagy György	1200	12	2400
Kardos György	1200	12	2400
Felső Nagy István	1200	12	2400
Felső Nagy Márton	1200	12	2400
Nagy Tóssorosi Márton	600	12	2400
Varga János	600	12	2400
Kardos István	600	5 4/8	1600
Kardos János	600	5 4/8	1600
<i>szabad menetelűek</i>			
Bellai János	1200	6 2/8	800
Trencsényi János	1200	13	1600
Visnyai György	1200	13	1600
Béki János	1200	13	1600
Csécsi János	1200	13	1600
Tóth János	1200	13	1600
idősb. Pap János	1200	13	1600
ifj. Szűts György	1200	13	1600
Kásmárki Nagy István	1200	13	1600
idősb. Losonczy István	1200	13	1600
Szűts Mihály	1200	13	1600
Szabó György	1200	13	1600
idősb. Szűts György	1200	13	1600
Soltész Mihály	1200	13	1600
Balogh István	600	5 4/8	1600
Szöllősy András	600	5 4/8	1600
Bazin György	600	5 4/8	1600
Rákosi György	600	5 4/8	1600
Kováts Ferenc	600	5 4/8	1600
Mészáros János	600	5 4/8	1600
Szűts János	600	5 4/8	1600
Bodnár András	600	5 4/8	1600
Tóth Mátyás	600	5 4/8	1600
Tóth László	1200	5 4/8	1600
Pazar István	600	5 4/8	1600

Juhász István	600	5 4/8	1600
Balajthi Nagy Mihály	300	5 4/8	1600
Szabó Mihály	300	5 4/8	1600
Vasas Péter	300	5 4/8	1600
Tóth Dániel	300	5 4/8	1600
Bolobás János	600	5 4/8	1600
Török István	600	6 4/8	800
Váradai István	300	6 5/8	800
Nagy Imre György	300	6 5/8	800
Török Mihály	1200	6 2/8	800
Szécsényi Mihály	450	6 4/8	800
Mészáros András	300	6 5/8	800
Kováts András	300	6 5/8	800
Kováts János	300	6 5/8	800
Kováts Mihály	600	6 4/8	800
Dienes István	600	6 4/8	800
Major János	600	6 4/8	800
Pap Péter	600	6 4/8	800
Gönczi István	300	6 5/8	800
Gönczi János	300	6 5/8	800
Dienes Péter	600	6 4/8	800
Aszalai Szabó István	300	6 5/8	800
ifj. Kováts István	300	6 4/8	800
Laki Pap István	600	6 5/8	800
Losontzi Sándor	300	6 5/8	800
Árvai Györgyné	300	6 5/8	800
Juhász Pál	300	6 5/8	800
Árvai András	300	6 5/8	800
Bolobás Mihály	300	6 5/8	800
ifj. Pap János	300	6 5/8	800
<i>bázis zsellérek</i>			
Geller András, Balajti Nagy János, Bolobás István, Bazin Mihály,			
Alsó Kováts Istvánné, Lakatos János, Kováts Péter, Balogh János,			
Gulyás Szabó Márton, Kováts Mihály, Hegedűs Márton, Szilágyi János,			
Nagy András István, idősb. Juhász István, Kováts István, Szöllősi Mi-			
Pap János István, Fejes István, Gulyás Szabó István, Szabó Gergely,			
Pap Mihály, Csathó István, Vitta János, Barna György, Kutter András,			
Soltész János, Suba András, Lipa Mihály, Tóth György, Kilián Márton,			
Kardos András, Varga István.			
<i>bázatlan zsellérek</i>			
Kováts Márton, Nagy Mihály, Szűts István, ifj. Losontzi István, Szanyi			
Bodnár János, Tamás András, Nagy András, Árvay István.			

AZ 1844. ÉVI URBÁRIUM

<i>név</i>	<i>beltelek</i>	<i>szántó</i>	<i>rét</i>
	-öl	hold	hold
Bolobás János	286	11 2/8	4
Német Lukács	273	11 2/8	4
Dudás István	219	11 2/8	4
A. Bazin János	486	11 1/8	4
Komjáti János	910	10 6/8	4
R. Kovács Gáborné	994	10 5/8	4
Fejes Mihály	910	10 6/8	4
Csató István	791	10 7/8	4
Nagy József	779	10 7/8	4
Nagy P. János	702	10 7/8	4
Bellai János	574	11	4
Beke János	510	11 1/8	4
Imri János	742	10 7/8	4
Mészáros József	535	11 1/8	4
Pap Sámuel	887	10 6/8	4
Szőlősi Mihály	703	10 7/8	4
Gönczi M. Istvánné	830	10 6/8	4
Éliás János	876	10 6/8	4
Dienes József	980	10 6/8	4
J. Szabó István	646	11	4
Bazin János	725	10 7/8	4
Kovács Péter	595	11	4
Szűcs János	455	11 1/8	4
Béres Károly	562	11	4
Nagy Ferenc	346	11 2/8	4
ifj. Balog János	655	11	4
Pap Mihály	396	11 1/8	4
Nagy Péter	495	11 1/8	4
ifj. Balog István	671	11	4
Nagy István	843	10 7/8	4
F. Losonczy Jánosné	476	11 1/8	4
Bodnár Andrásné	386	11 1/8	4
Varga Bálint	219	5 5/8	2
enczkei János	194	11 3/8	4
ifj. Kovács János	257	5 4/8	2
Tóth István	189	5 5/8	2
L. Tóth József	339	11 2/8	4
G. Szabó Sámuel	302	11 2/8	4
ifj. Pap János	420	5 2/8	2
Kovács Dániel	450	11 1/8	4

Losonczi Mihály	497	11 1/8	4
Kovács Sámuel	380	11 1/8	4
R. Szabó Mihály	615	5 2/8	2
A. Nagy István	437	5 3/8	2
Mészáros András	618	11	4
Árvai János	475	5 3/8	2
Molnár András	582	11	4
Kovács Ferenc	527	11	4
L. Tóth Andrásné	841	10 6/8	4
Kovács Mihályné	464	11 1/8	4
A. Pap Jánosné	398	11 1/8	4
A. Szabó Pálné	519	11	4
A. Gönczi János	166	11 3/8	4
Bolobás István	657	11	4
Gönczi Mátyás	789	10 7/8	4
S. Kovács Pálné	374	11 2/8	4
Pazar István	360	11 2/8	4
S. Gönczi János	273	11 2/8	4
S. Pap József	253	5 4/8	2
Nagy M. István	357	11 2/8	4
Nagy M. Mihály	678	11	4
Váradi József	875	5	2
Kardos István	750	10 7/8	4
J. Kovács Pál	618	11	4
Losonczi József	498	5 3/8	2
Nagy Pál	850	10 6/8	4
Váradi Mihály	308	11 2/8	4
Varga András	368	11 2/8	4
Ruszkai Andrásné	169	11 3/8	4
F. Nagy János	395	11 1/8	4
F. Pap Péter	373	11 2/8	4
Dienes Pál	408	11 1/8	4
Nagy G. Mihály	364	11 2/8	4
Szűcs István	443	11 1/8	4
Bányai György	488	11 1/8	4
Losonczi György	411	11 1/8	4
Lakatos János	632	5 2/8	2
Gönczi Györgyné	497	11 1/8	4
Gönczi István	454	11 1/8	4
Ruszkai István	279	11 2/8	4
Kovács Mihály	356	11 2/8	4
Nagy Pap Sámuel	764	10 7/8	4
Barczikai Sámuel	453	5 3/8	2

Nagy János	756	5 1/8	2
Kis István	427	5 3/8	2
Borza István	217	5 5/8	2
ifj. Pap József	822	5 1/8	2
özv. Pap Dánielné	680	5 2/8	2
Pap János	638	5 2/8	2
Illés István	378	5 4/8	2
Kis Mihály	526	5 2/8	2
Illés László	744	5 1/8	2
Farkas István	542	5 2/8	2
Nagy János	-	2 7/8	1
összesen	41h. 155n.öl	905 4/8	329
<i>szellérek</i>			
S. Nagy János	348		
G. Szabó István	318		
Kovács Jánosné	339		
Nyíri István	816		
Tóth Sámuel	816		
ifj. Pap József	822		
Nagy M. János	608		
Bakos József	654		
Mikola György	803		
Torda Istvánné	531		
Balog József	562		
Bazin Józsefné	530		
Bellai Péter	238		
F. Kovács Mihály	231		
Bányi Pálné	116		
Vécsei György	162		
Labancz Jánosné	130		
Lese András	184		
Bazin István	236		
Katotz Istvánné	268		
Lakatos György	207		
V. Nagy Jánosné	144		
Kovács András	144		
Jancsurák István	196		
Merendi István	167		
Drotos József	149		
özv. Tóth Istvánné	199		
D. Kovács Imre	120		
B. Bazin Jánosné	92		
Horváth Eszter	95		

Trencsényi János	102		
Trencsényi Istvánné	156		
Kutter István	142		
Molnár Márton	198		
Tóth Ferenc	256		
Juhász András	214		
Drotos András	330		
J. Varga János	268		
Garai János	237		
Szolnoki Pál	556		
Szatmári Mihály	275		
Árvai István	232		
Tamás János	242		
Váradí András	560		
özv. Kovács Pálné	616		
Nagy Ferenc	201		
Szabó Istvánné	361		
A. Varga Jánosné	153		
Huszár Pál	169		
Kilián János	196		
Vasas Péter	391		
Nagy Gábor	180		
Balog András	142		
Nagy Imre	271		
Nagy M. János	549		
ifj. Szöllősi Mihály	632		
Szabó Istvánné	498		
Bolobás Mihály	1051		
Pazar Jánosné	927		
Kovács Károly	892		
Szöllősi István	150		
Ruszkai János	233		
Dienes Ferenc	341		
A. Kovács István	190		
ifj. Balog István	189		
Bányai Mihály	178		
Szűcs Sára	122		
Varga Péter	158		
Szöllősi János	144		
Knos István	117		
Suba József	126		
Kovács Miklós	133		
Varga György	130		

Labancz Pál	124		
Berentés János	100		
Keszi Józsefné	246		
Éliás János	228		
ifj. Várad Mihály	229		
Nagy János	284		
Tóth Dániel	286		
Várad Mihály	133		
Vámosi András	143		
Gönczi Ferenc	298		
Szabó János	403		
ifj. Balog János	315		
Kotsis Mihály	148		
Ruszkai György	136		
Nagy Mihály	283		
G. Szabó János	167		
Balog János	268		
Soltész István	456		
Szani Dániel	488		
Kardos Péter	535		
Lakatos Istvánné	112		
Török József	297		
ifj. Török József	180		
J. Varga János	280		
Varga István	278		
K. Nagy Jánosné	183		
Horváth János	95		
Kovács József	66		
összesen	25 hold 230 négyszögöl		
Prédikátor úré	960	20 6/8	10 4/8
Rektor úré	203	4/8	

A Helységnek: 1 hold 393 beltelek, 35 5/8 hold rét.

Legelő

Zselléreknek 50 4/8 hold.

Úrbéri telkeseknek 164 4/8 hold.

Református lelkésznek, rektornak, jegyzőnek 8 4/8 hold.

Temető, még egyszer annyival nagyobbítva 7 1/8 hold.

SZŐLŐBIRTOKLÁS ALSÓVADÁSZON

1772

(A nemtelenek és a vidékiek)

A szőlőterület mértékegységét „kapás számban” adták meg, azaz, hogy hány ember kapálhatja be egy nap alatt (látástól vakulásig). Ez a terület vidékenként változott a helyi adottságok szerint. Mi 1 kapás területet 300 négyszögöllel számítottunk át, ami Alsóvadászon valószínű érték lehetett.⁶¹

HORGAS	
<i>Név</i>	<i>-öl</i>
ifj. Nagy János	600
Felső Nagy Márton	450
Varga János	600
id. Losontzi István	1200
idős Szűts György	900
Soltész Mihály	900
Balog István	900
özv. Szöllősi Andrásné	750
Szűts János	1500
Bodnár András	1200
Tóth Mátyás	450
Vasas Péter	600
Török István	900
Török Mihály	1200
Szétsényi Mihály	900
Kováts Mihály	600
Major János	600
Szanyi István	450
Bazin Mihály	450
Kotsis Mihály	600
id. Juhász János	600
Kováts István	600
Szabó Gergely	600
Varga István	600
Varga János	600
Juhász Péter - Jánosd	900
Bűdi János - Jánosd	900
Balás András - Szikszó	450
Krajnák László - Kupa	750
Balog János - Aszaló	750
POTSKAJ	
Csécsi János	900
Balajthi Nagy Mihály	450
Tóth Dániel	750
Krajnák László - Kupa	900
Mészáros Mihály - Szikszó	600
Monár György - Jánosd	600

⁶¹ Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp. 1978. 193-196.

PÉNTEK KŐ	
id. Pap János	600
id. Losontzi István	600
Tóth Dániel	600
Gönczi István	900
Balog János	750
Molnár György - Jánosd	900
Magyar János - Jánosd	900
Rostás István - Szikszó	600
Szilva István - Hegymeg	450
Nagy István - Szikszó	900
Hamari István - Szikszó	900
AGYAGOS	
ifj. Nagy János	600
Felső Nagy István	900
Soltész Mihály	450
Várad István	900
Kováts János	600
Dienes Péter	600
Pap János István	600
Pap Mihály	600
Tóth István - Szikszó	1500
Borbély János - Aszaló	600
Tóth Sztavák - Szikszó	1200
Beleznai Mihály - Nyomár	600
Varga István - Szikszó	600
Varanai Ferenc - Szikszó	600
BONTA	
Nagy János Mihály	900
Visnyai György	750
ifj. Szűts György	1200
Kovács Ferenc	1200
Mészáros János	1200
Pazar István	1200
Balajthi Nagy Mihály	900
Kováts András	900
Szilágyi János	600
Szűcs István	600
Nagy Márton - Szikszó	1200
Kováts István - Szikszó	600
Tóth József - Aszaló	600
Heoringner Fülöp - Szikszó	600
özv. Bodnár Andrásné - Szikszó	900
Kutas Márton - Szikszó	300
Csordás Mihály - Szikszó	300
Árvai István - Szikszó	1200
Dudás István - Szikszó	450
Balla György - Kisdobsza	600
Kisfaludi István - Szikszó	600

Drótos István - Jánosd	600
Ádám István - Aszaló	600
Szabó Sámuel - Szikszó	900
Fejér Mihály - Szikszó	600
Szabó András - Jánosd	600
özv. Kónya Miklósné - Szikszó	900
Novák N. - Szikszó	600
Kis György - Szikszó	1200
BERCZEL	
Tóth János	300
id. Pap János	450
Bodnár András	600
Tóth László	300
Szabó Mihály	600
Vasas Péter	600
Tóth Dániel	300
Dienes István	1200
Kardos András	600
özv. Fazekas Pálné - Hangács	600
Lánczos György - Vámos	900
Vámosi János - Szikszó	900
Lengyel András - Szikszó	600
Tóth György - Szikszó	600
Pásztor Mihály - Szikszó	900
Tapajztó István - Szikszó	450
özv. Szár Györgyné - Szikszó	900
Molnár János - Jánosd	600
özv. Dankó Pálné - Szikszó	300
Dadai István - Szikszó	600
Batsó János - Szikszó	450
KÖDMÖN	
Szabó György	600
Gönczi István	1200
Orosz Pál - Vámos	600
Pap Péter - Boldva	600
Fejér János - Vámos	600
Tóth István - Vámos	600
özv. Varga Jánosné - Jánosd	600
Futrák Mihály - Vámos	900
Fedor János - Vámos	600
Kulina János - Vámos	600
ERDŐSZER	
Bolobás Mihály	450
Alsó Kováts István	450
Nagy András György	600
Bellai János	600
Petyke István - Hangács	600
Olajos János - Boldva	600
Fottkó István - Vámos	900

Dospoly István - Jánosd	600
Molnár János - Vámos	600
Szűts Pál - Diósgyőr	1200
Pásztor János - Lak	600
Pásztor Ferenc - Lak	600
Pásztor Miklós - Jánosd	600
Sándor Mihály - Lak	600
Bolobás György - Szikszó	900
SENYE OLDAL	
Nagy Imre György	600
Nagy János Mihály	600
ifj. Nagy János	1200
id. Nagy János	1950
Nagy György	600
Mészáros András	900
Visnyai György	450
id. Losontzi István	600
Szűts Mihály	1500
Szabó György	600
Nagy Mihály György	1500
ifj. Kováts István	900
Laki Pap István	900
Juhász Pál	?
Juhász Mihály - Hangács	600
Lesse Márton - Szikszó	1500
Mészáros Mihály - Szikszó	1800
VRŐ OLDAL	
Nagy Imre János	600
Felső Nagy Márton	600
Kardos István	1200
Kásmárki Nagy István	1200
Vasas Péter	900
Bolobás János	1500
Varga István	450
Lesse István - Szikszó	1200
Juhász Péter - Jánosd	1500
Pasko György - Szikszó	900
NAGY VÖLGY	
Nagy Imre János	600
Tóth János	600
Balog István	750
Rákosy György	600
özv. Árvai Pálné	600
Soltész János	450
ifj. Losontzi István	600
Farkas Mihály - Szikszó	900
Oláh János - Jánosd	450
FELHEGY	
Nagy György	1200

J. Nagy István	450
Varga János	450
Kováts János	600
Tóth László	600
Török Mihály	600
Kováts András	900
Major János	900
Gönczi János	900
Losonczi Sámuel	300
Suba Mihály	600
Kilián Márton	600
Szűts István	300
özv. Tóth Pálné - Szikszó	450
Varga István - Lak	1200
Pánczélós Mihály - Boldva	600
Blada Mihály - Boldva	600
Szabó János - Boldva	450
BEREK	
F. Nagy István	600
F. Nagy Márton	600
Beke János	600
Bazin György	900
ifj. Pap János	600
Gellér András	600
Kováts Péter	600
Fejes István	450
Vitta János	900
Tóth István - Vámos	600
Orosz György - Homrogd	450
Labantz Mihály - Jánosd	1200
HOSSZÚ	
Nagy Imre György	600
Trentsényi János	1200
Bazin György	900
A. Szabó István	1500
Losontzi Sámuel	900
Bolobás István	600
G. Szabó Mihály	450
Hegedús Márton	900
Szöllősi Mihály	900
Árvai István	300
ELŐHEGY	
Kardos György	600
Árvai András	750
Balajthi Nagy János	900
Lakatos Nagy János	600
Csató István	900
Nagy György	600
Pap András - Lak	450

Labantz Mihály - Jánosd	600
Földes János - Jánosd	600
Teleki István - Jánosd	600
Kutas Mihály - Kupa	450
Sebő György - Boldva	600
Soltész Márton - Boldva	600